

Facultade de Ciencias da Educación

Presentación da Facultade

A Facultade de Educación é a escola de escolas: unha institución pública ao servizo de todas as persoas interesadas na mellora continua da educación e dos servizos sociais. Trátase dun centro universitario que se asenta sobre a historia dos centros de formación de mestres/as, educadores/as sociais e traballadores/as sociais, pero tamén sobre a historia do ensino e dos servizos sociais.

É unha facultade, polo tanto, que tenta incorporar todos os medios técnicos posibles, pero sen renunciar a un pasado que se constrúe sobre o esforzo colectivo dos profesionais e da cidadanía.

Os cambios respecto ao presente son considerables. Pero hai algo que unha facultade de educación debe contribuír a que se manteña: o espírito solidario dos veciños/as e a percepción da escola como propia, como asunto da comunidade.

Agardo que as persoas que elixen esta facultade para realizar os seus estudos teñan esa mentalidade de pertenza a un grupo que constrúe o futuro colectivo da educación e dos servizos sociais.

A oferta educativa para o próximo curso 2013-2014 no Centro é:

Catro títulos de Grao:

- GRADO EN EDUCACIÓN INFANTIL
- GRADO EN EDUCACIÓN PRIMARIA
- GRADO EN EDUCACIÓN SOCIAL
- GRAO EN TRABALLO SOCIAL

Catro títulos de Máster:

- Master en Dificultades de Aprendizaxe e procesos cognitivos
- Master en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos
- Master en Investigación Psicosocioeducativa con Adolescentes en Contextos Escolares
- Master en Profesorado de Secundaria Obrigatoria, Bacharelato, Formación Profesional e Ensino dos Idiomas (especialidades de Orientación, Xeografía, Historia, Humanidades, Matemáticas e Tecnoloxía) Por outra banda, durante os últimos anos, a Facultade de Empresariáis e Turismo, potenciou, de forma considerable a participación dos estudantes en programas de mobilidade.

Para obter máis información visita a nosa páxina web

<http://webs.uvigo.es/educacion-ou/web/index.php>

Â

Â

Equipo Decanal

O Equipo Decanal está composta polos seguintes membros:

Decana:

Â D.ª Mercedes Suárez Pazos

Vicedecanos/as:

Â D. Ramón Ángel Fernández Sobrino

O05M138V01202	Medidas de Atención á Diversidade para Persoas con Altas Capacidades	2c	4.5
O05M138V01203	Medidas de Atención á Diversidade para Alumnas/Alumnos con Necesidades Educativas	2c	4.5
O05M138V01204	Prácticum	2c	12
O05M138V01205	Traballo Fin de Máster	2c	12

DATOS IDENTIFICATIVOS**Interculturalismo en Ámbitos Socio-educativos**

Materia	Interculturalismo en Ámbitos Socio-educativos			
Código	005M138V01101			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria na Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptor	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Historia, arte e xeografía Lingua española			
Coordinador/a	Fernández Bello, Pedro			
Profesorado	Cid Fernández, Xosé Manuel de Jesús Rodríguez, María Elena Fernández Bello, Pedro Pato Lorenzo, Josefina			
Correo-e	pfervelho@uvigo.es			
Web				

Descrición xeral	<p>A materia forma parte do módulo Interculturalismo e educación, no que tamén se inclúe "Interculturalismo en contextos escolares".</p> <p>Os estudantes cursan en primeiro lugar esta materia, que pretende fornecer un panorama dos desafíos sociais e culturais que plantexa a realidade multicultural e multilingüe da Comunidade Autónoma Galega, designadamente visibilizada pola recente e cada vez máis relevante presenza de inmigrantes e retornados, e que tenta construír respostas innovadoras desde o interculturalismo crítico para o ámbito socioeducativo en xeral.</p> <p>É por iso que entendemos esta materia como un espazo de reflexión crítica que interprete tamén desde unha óptica 'xeográfica' o fenómeno da mobilidade e das migracións, que formule propostas innovadoras sobre a xestión da diversidade lingüística e cultural para a Galiza do século XXI e que impulse un diálogo intercultural igualitario con persoas, colectivos e asociacións de inmigrantes de diferentes culturas e linguas co obxectivo de achar valores compartidos para a convivencia e solucións comúns para a superación das barreiras sociais, para alén de proporcionarlle ao alumnado os recursos necesarios para estimular e potenciar a súa capacidade de autocrítica no plano das crenzas, actitudes e condutas estereotipadas e prexuzosas fronte ás persoas e grupos pertencentes a outras culturas.</p> <p>En conclusión, a materia "Interculturalismo en entornos socio-educativos" participa na consecución daqueles obxectivos do máster que fan referencia, especialmente, á adquisición de formación teórica de carácter multidisciplinar no ámbito do interculturalismo, a análise de situacións reais e de experiencias educativas innovadoras, así como no coñecemento, deseño, desenvolvemento e avaliación de programas, actividades e materiais de carácter socioeducativo e intercultural.</p>
------------------	---

Competencias de titulación

Código	
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade

A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Reforzar a capacidade de saber aplicar os coñecementos adquiridos á resolución de problemas en contextos amplos e interdisciplinarios mediante, entre outras metodoloxías, estratexias de aprendizaxe cooperativa e de aprendizaxe baseada en problemas/casos/proxectos	saber facer	A2 B5
Desenvolver representacións e actitudes positivas cara as diferentes linguas e culturas	Saber estar / ser	A13 B3
Analizar e avaliar os diferentes modelos de xestión da diversidade lingüística e cultural	saber facer	A3
Promover movementos, asociacións e entidades de educación no ocio e no tempo libre que estimulen a presenza e a participación de crianzas, mozos e mozas inmigrantes e retornados para codefinir e coconstruír un mundo de todos desde o diálogo libre de imposicións	saber facer Saber estar / ser	A7 A13 B2
Deseñar programas e/ou actividades e materiais de uso por asociacións de atención a colectivos culturalmente diversos, para favorecer a normalización da convivencia de diferentes culturas	saber facer	A2 A3
Analizar e valorar prácticas educativas innovadoras relacionadas coa normalización da convivencia no ámbito local	saber facer Saber estar / ser	A13
Identificar os servizos socio-comunitarios e as súas actividades profesionais que se ofrecen a inmigrantes individual ou colectivamente	saber facer	A7
Levar a cabo actividades de planificación e avaliación de iniciativas interculturais, empregando metodoloxías que favorezan o traballo colaborativo entre alumnado, profesionais e con asociacións de inmigrantes	saber facer	A2 A8 B3 B5
Ser capaz de valorar positivamente os sistemas culturais minoritarios, incluído o propio que, paradóxicamente, se pode considerar minoritario no propio territorio, por baixa autoestima e carencia dunha política de posta en valor dos valores culturais galegos e os relacionados coas colectividadeas xeográficamente próximas	Saber estar / ser	A9 A12 B3
Que os estudantes saiban aplicar os seus coñecementos xeográficos ó seu traballo no campo do interculturalismo	saber facer	A3
Proporcionar os recursos necesarios para potenciar a súa capacidade reflexiva e para adoptar unha actitude responsábel, respectuosa e cooperativa no traballo con persoas e grupos de inmigrantes	Saber estar / ser	A9 B3
Coñecer os diferentes enfoques teóricos e análises da realidade da convivencia entre colectivos con diferenzas lingüísticas e culturais	saber	A1
Reflexionar sobre os contributos a Psicología Social pode ofrecer como ferramenta explicativa á hora de dar conta dos procesos que rixen a conduta interpersoal e intergrupala	saber	A1
Contribuír á educación intercultural profundizando no coñecemento dos fenómenos subxacentes ao desenvolvemento de prexuízos e de actitudes e comportamentos discriminativos fronte ás persoas diferentes	Saber estar / ser	A12 B3
Lograr competencias para manexar eficazmente os conflitos intergrupais xurdidos no ámbito da multiculturalidade e para promover actitudes cooperativas previndo e/ou reducindo os prexuízos	saber facer	B5
Saber interpretar criticamente os mecanismos (latentes ou manifestos, conscientes ou inconscientes) mediante os que a cultura ou os colectivos dominantes continúan a manter minorizados a grupos lingüísticos, étnicos, socioculturais...	saber facer	A9 A12

Contidos

Tema

1. O directo á diferenza. Implicacións socioeducativas do interculturalismo	1.1. A educación intercultural nos contextos socioeducativos 1.2. Interculturalismo e educación para a paz 1.3. Experiencias socioeducativas na nosa realidade 1.4. Planificación e avaliación de un Encontro Intercultural
2. A perspectiva intercultural desde as diversas realidades xeográficas	2.1. As diferentes áreas xeográficas no marco natural 2.2. As diferentes áreas xeográficas no marco sociocultural 2.3. As migracións no mundo actual 2.4. A integración na comunidade local da diversidade sociocultural
3. Aspectos psicosociais das comunidades con diversidade social e cultural	3.1. Estereotipos: clasificación, funcións e orientacións teóricas 3.2. Relación entre estereotipo, prexuízo e discriminación 3.3. As relacións intergrupais. Enfoques teóricos: teoría do conflito realista e teoría da identidade social 3.4. Psicoloxía social aplicada á resolución de conflitos intergrupais. Cambio de actitudes e redución de prexuízos
4. A xestión do plurilingüismo en Galicia como desafío histórico	4.1. Principios, estratexias e referencias relevantes 4.2. Propostas de boas prácticas (no contexto educativo formal e non formal) desde a análise e avaliación de casos significativos: Canadá, Australia, Vale de Aosta, Luxemburgo, Cataluña, País Vasco

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Traballos de aula	13	10	23
Seminarios	6	18	24
Titoría en grupo	4	4	8
Outros	4	0	4
Sesión maxistral	7	17,5	24,5
Traballos e proxectos	0	25	25
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	0	4	4

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Traballos de aula	O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvementos con actividades autónomas do estudante
Seminarios	Convite a persoas con experiencia práctica. Reflexión sobre a súa actuación profesional e o labor que desenvolve a entidade na que traballa
Titoría en grupo	Axuda para a realización dos traballos tutelados. O estudante, de maneira individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma do/s estudante/s que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción...
Outros	Participación nas actividades de módulo
Sesión maxistral	Exposición ao alumnado da información básica sobre os contidos da materia e/ou directrices sobre os traballos, exercicios ou proxectos a desenvolver polos discentes de forma individual ou colectiva

Atención personalizada

	Descrición
Traballos de aula	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Traballos e proxectos	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación		
	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Valoración das actividades realizadas na aula ou en outros contextos controlados	50
Outros	Actividade de módulo	10
Traballos e proxectos	Valoración do traballo tutelado, individual ou grupal	30
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	Presentación en clase de resultados do traballo individual ou en pequeno grupo	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

As actividades non superadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas.

O alumnado que por motivo xustifico non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

Bibliografía. Fontes de información

Básica

Especialmente relacionada co tema 1:

Cid, X. M.; Soutelo, R. Dominguez, X. C. (2008): As migracións nas sociedades contemporáneas: os desafíos na Galicia actual. Santiago: Sotelo Blanco.

Valero Matas, J.A. (2008). La educación social ante los nuevos retos de la inmigración y los servicios sociales. Valladolid: Universidad de Valladolid.

Especialmente relacionada co tema 2:

Nogué Font, Joan & Joan Vicente Rufí (2001): Geopolítica, identidad y globalización. Barcelona: Ariel.

VV.AA. (2006): Atlas mundial ilustrado. León: Editorial Everest.

Zárate Martín, M. A., & M. T. Rubio Benito (2005): Geografía Humana. Sociedad, Economía y Territorio. Madrid: Ed. Ramón Areces.

Especialmente relacionada co tema 3:

Expósito, F. e M. Moya (coords.) (2005): Aplicando la Psicología social. Madrid: Pirámide.

Martínez García, Manuel Francisco (2006): "Diversidad cultural: una oportunidad y un desafío para la convivencia". Psicología científica [www.psicologiacientifica.com]

Vila, E. (coord.) (2007): Pedagogía de la alteridad. Interculturalidad, género y educación. Madrid: Popular.

Especialmente relacionada co tema 4:

Academia Valenciana de la Lengua (2008). Actes del I Simposi Internacional sobre Situació i perspectives del Plurilingüisme a Europa. Valencia: Publicacions de l'Academia Valenciana de la Llengua. [\[http://www.unige.ch/traduction-interpretation/recherches/groupes/elf/news/valencia/PLURILINGUISME.pdf\]](http://www.unige.ch/traduction-interpretation/recherches/groupes/elf/news/valencia/PLURILINGUISME.pdf)

Beacco, Jean-Claude et al. (2010): Guide pour le développement et la mise en oeuvre de curriculums pour une éducation plurilingue et interculturelle. Strasbourg: Conseil de l'Europe-Division de Politiques Linguistiques [www.coe.int/lang/fr -o la correspondiente versión inglesa-].

Beacco, J.-C. et M. Byram (2007): "Données et méthodes pour l'élaboration des politiques linguistiques", capítulos 3 e 4 da Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe. Strasbourg: Conseil de l'Europe, Division des Politiques linguistiques, pp. 45-69 [Tamén se pode consultar en línea a versión en inglés].

BOE núm. 222 (15/09/2001): INSTRUMENTO de ratificación de la Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, hecha en Estrasburgo el 5 de noviembre de 1992 [Contiene también el texto de la Carta].

Byram, Michael (2009): "Sociétés multiculturelles et individus pluriculturels: le projet de l'éducation interculturelle", in Plateforme de ressources et de références pour l'éducation plurilingüe et interculturelle. Strasbourg: Conseil de l'Europe-Division de Politiques linguistiques. Páxina 5 de 7

Cavalli, Marisa et al. (2009): "L'éducation plurilingüe et interculturelle comme projet", in Plateforme de ressources et de références pour l'éducation plurilingüe et interculturelle. Strasbourg: Conseil de l'Europe-Division de Politiques linguistiques.

Comisión de las Comunidades Europeas (2008): Multilingüismo; una ventaja para Europa y un compromiso compartido. Bruselas: COM(2008) 566 final.

González González, M (dir.) et Modesto A. Rodríguez Neira (coord.) (2008): Mapa sociolingüístico de Galicia 2004, vol II, Usos lingüísticos en Galicia. A Coruña: Real Academia Galega.

McPake, Joanna et Teresa Tinsley (coords) (2007): Valoriser toutes les langues en Europe. Graz: Centre européen pour les langues vivantes/Conseil de l'Europe.

Milian Massana, Antoni (1984): "La regulación constitucional del multilingüismo", Revista Española de Derecho Constitucional, 10, pp. 123-154.

Yilmaz, Ali (2004): La pluralidad lingüística en Suiza ¿ventaja o desventaja.

Complementaria

Especialmente relacionada co tema 1:

- Proxecto Atántida (2003). Interculturalidad y Educación: Un nuevo reto para la sociedad democrática
Aguilar, M.J. (Dir.) (2005): Inmigración, interculturalidad y ciudadanía. Nuevas realidades y estrategias de acción en la España del siglo XXI. Albacete: UCLM-MCYT, (edición en DVD-ROM).
Cid, X. M.; Feijoo, X.; Veloso, S. e Carita, L. (2007): "A experiencia de Ponte... nas ondas! e a candidatura do patrimonio inmaterial galego-português á UNESCO", en Pereiro, X. (coord): As fronteiras e as identidades raianas entre Portugal e España. Vigo: Galaxia.
Cid, X. M. e Fernández, R. (2006): "Camiños para o encontro Galicia - Portugal", en Claves de educación e de cultura, Lethes, 7, 50-69.
Cid, X. M., Dapía, M. D. Heras, P. Payá, M. (2001): Valores transversales en la práctica educativa. Madrid: Síntesis.
García Molina, J. e Marí, R. (2002) (Coords): Pedagogía social y mediación educativa. Toledo: Asociación de Educadores Sociales de Castilla La Mancha.
González, S. (1999): Abrente incerto. Pobreza, dereitos humanos e desenvolvemento na Galicia de hoxe. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.
Jares, X. R. (Coord.) (2008): Educación e Paz II. Presente e futuro da construción da Paz. Vigo: Xerais.
Suárez Sandomínguez, J. M. (Coord.) (2005): La interculturalidad pedagógica: nuevos enfoques, nuevas prácticas. Lugo: Axac.
Tourriñán, J. M. e Santos, M. (eds, 1999): Interculturalidad y educación para el Desarrollo. Estrategias sociales para la comprensión internacional. Santiago: Xunta de Galicia.
VV.AA (2000): Curso de castellano para inmigrantes y refugiados. Madrid: Fundación Largo Caballero.

Especialmente relacionada co tema 2:

- Corna-Pellegrini, Giacomo (2001): "La reflexión geográfica para prepararse al multiculturalismo". Scripta Nova, Nº 94 (2): 1-13.

Especialmente relacionada co tema 3:

- Brown, R. (1998): Prejuicio: su psicología social. Madrid: Alianza Editorial.
Essomba, M. A. (2008): Diez ideas clave. La gestión de la diversidad cultural en la escuela. Barcelona: Graó.
Rodríguez, A. (1996): "Psicología social de los prejuicios". En: Álvaro, J.L., Garrido, A. Y Torregrosa, J.R. (coord): Psicología social aplicada. Madrid: McGraw-Hill.
Solé, C. (Ed.) (1996): Racismo, etnicidad y educación intercultural. Lleida: Universitat de Lleida.
Solé, C. (1996): Visiones teóricas y actualidad del racismo. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
Páxina 6 de 7
Van Dijk, T. (2003): Racismo y discurso de las elites. Barcelona: Gedisa.
VV.AA. (1998): La interculturalidad que viene. El diálogo necesario. Barcelona: Icaria.

Especialmente relacionada co tema 4:

- Conseil de l'Europe (2008): Livre blanc sur le dialogue interculturelle [CM(2008)30 final]. Strasbourg: Comité de Ministres, Conseil de l'Europe.
Comisión de las Comunidades Europeas (2008): Libro verde «Inmigración y movilidad: retos y oportunidades de los sistemas educativos de la UE». Bruselas: COM(2008) 423 final.
Coste, Daniel et al. (2009): "L'éducation plurilingüe et interculturelle comme droit", in Plateforme de ressources et de références pour l'éducation plurilingüe et interculturelle. Strasbourg: Conseil de l'Europe, División de Politiques linguistiques.
Churchill, Stacy (2003): L'enseignement des langues et l'identité civique canadienne face a la pluralité des identités des canadiens. Strasbourg: Conseil de l'Europe.
Herrera, Diego, Bernat Albaigés i Mercè Garet (2003): La inmigració i el treball intercultural a las entitats d'educació en el lleure de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya
Fernández Bello, Pedro (1991): "Bases para un espacio comunicativo común Galiza- Norte de Portugal" (texto presentado a la Conferencia Internacional de Barcelona sobre el Plurilingüismo en Europa), AGALIA, 27, pp. 363- 371.
Fernández Bello, Pedro (1995): "Galiza-Gallaecia-Portugal: umha realidade negada", AGALIA, 43, pp. 285-297.
Le Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg (2005-2006): Profil de la politique linguistique éducative. Grand-Duché de Luxembourg.]Council of Europe, Language Policy División: www.coe.int/lang.
Little, David (dir.) (2010): Intégration linguistique et éducative des enfants et adolescents issus de l'immigration. Strasbourg: Conseil de l'Europe-Division de Politiques Linguistiques. [www.coe.int/lang/fr -o la correspondiente version inglesa].
Lo Bianco, Joseph (2003): La politique linguistique en Australie: un lieu de controverses et de negotiations sur l'identité nationale. Strasbourg: Conseil de l'Europe.
Martínez Sanz, Cristina (2007): "Plurilingüismo y multiculturalidad: el caso del sistema educativo canadiense". Revista de Educación, 343: 133-148.

Région Autonome Vallée d'Aoste (2007): Profil de la politique linguistique éducative. Vallée d'Aoste. Rapport regional. [Council of Europe, Language Policy Division: www.coe.int/lang]

Tuts, Martina (2007): "Las lenguas como elementos de cohesión social. Del multilinguismo al desarrollo de habilidades para la comunicación intercultural". Revista de Educación, 343: 35-54.

Recomendacións

Outros comentarios

O calendario de actividades de aula estará ao dispor dos discentes desde a sesión de acollida e información a celebrar en de setembro.

DATOS IDENTIFICATIVOS**Interculturalismo en Ámbitos Escolares**

Materia	Interculturalismo en Ámbitos Escolares			
Código	005M138V01102			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria na Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptor	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OB	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Didáctica, organización escolar e métodos de investigación Didácticas especiais Dpto. Externo Filoloxía inglesa, francesa e alemá			
Coordinador/a	González Piñeiro, Manuel			
Profesorado	Depalma Ungaro, Renee Fernández Carballo Calero, María Victoria González Piñeiro, Manuel Suárez Pazos, María Mercedes			
Correo-e	mpineiro@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	A materia Interculturalismo en contextos escolares participa na consecución daqueles obxectivos do máster que fan referencia, especialmente, á adquisición de formación teórica de carácter multidisciplinar no ámbito do interculturalismo, a análise de situacións reais e de experiencias educativas innovadoras, así como no coñecemento, utilización e deseño de actividades e materiais multiculturais nos centros e aulas.			

Competencias de titulación

Código

A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado
A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
1. Comprender os principios básicos do multilingüismo.	saber	A1
2.a. Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar ca diversidade lingüística e cultural.	saber facer	A2
2.b. Diseñar programas e/ou actividades e materiais de uso escolar para favorecer a normalización da convivencia de diferentes culturas.		
3. Adquirir instrumentos conceptuais e metodolóxicos que faciliten a análise e reflexión sobre as prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade lingüística e cultural.	saber facer	A3
4. Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade lingüística.	saber facer	A5
5.a. Coñecer os diferentes enfoques teóricos sobre a convivencia intercultural.	saber	A6
5.b. Analizar lexislación, plans e/ou programas de inclusión social relacionados cos inmigrantes e ciganos no ámbito educativo formal.		
6.a. Analizar e valorar prácticas educativas innovadoras relacionadas coa normalización da convivencia no ámbito escolar.	saber facer Saber estar / ser	A13
6.b. Desenvolver competencias profesionais interculturais.		
6.c. Analizar perfís profesionais actuais e emerxentes relacionados coa diversidade cultural, en especial coa figura do mediador intercultural.		
7.a. Utilizar as novas tecnoloxías como ferramenta de coñecemento e comunicación intercultural.	saber facer Saber estar / ser	A6 B1
7.b. Tomar conciencia da importancia do inglés como ferramenta para comprender unha porcentaxe moi alta de información que se atopa na rede, así como do seu uso práctico e comunicativo no século XXI.		
7.c. Utilizar Internet como fonte de recursos de investigación.		
7.d. Utilizar Internet como vehículo de comunicación, entendemento e cooperación.		
7.e. Utilizar Internet como fonte de recursos de aprendizaxe e para creación de material propio.		
9.a. Levar a cabo traballos tutelados relacionados coa materia, empregando metodoloxías que favorezan o traballo autónomo e tamén colaborativo.	saber facer	A8 B2
9.b. Desenvolver a capacidade autónoma de investigación.		
10.a. Fomentar o traballo en equipo, potenciando relacións entre alumnos.	Saber estar / ser	B5
10.b. Estimular o desenvolvemento cognitivo de alumnos con diferentes capacidades, intereses, actitudes e procedencias.		
11. Ser capaz de valorar positivamente os sistemas culturais minoritarios, apoiando tanto o seu desenvolvemento como comunidade, como os procesos de aprendizaxe cooperativa en contextos de convivencia.	Saber estar / ser	A12 B3

Contidos

Tema	
1. Interculturalismo e institución escolar	Respostas da institución escolar ante a coexistencia de diferentes culturas. Da multiculturalidade á interculturalidade. Obxectivos e contidos da educación intercultural. Programas de acollida intercultural. Experiencias educativas de carácter intercultural. A escolarización das nenas e nenos ciganos.
2. Internet como vehículo e fonte de recursos interculturais	Importancia do coñecemento da lingua inglesa no século XXI. Internet como vehículo de comunicación intercultural. Internet como fonte de recursos didácticos. Internet como fonte de recursos de investigación.
3. Plurilingüismo e interculturalidade	O perfil competencial do individuo plurilingüe Actividades comunicativas de lingua Niveis de dominio das actividades comunicativas A dimensión intercultural da competencia plurilingüe Experiencias ca diversidade lingüística e cultural na aula Integración intercultural na aula multilingüe

Planificación docente			
	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Titoría en grupo	4	0	4
Prácticas en aulas de informática	7	20	27
Traballos de aula	7	30	37
Estudo de casos/análises de situacións	6	20	26
Sesión maxistral	6	9	15
Resolución de problemas e/ou exercicios	0	0	0
Outras	4	0	4
Traballos e proxectos	0	0	0

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente	
	Descrición
Titoría en grupo	Seguimento do traballo dos estudantes
Prácticas en aulas de informática	Búsqueda materiais na rede. Avaliación de materiais informáticos
Traballos de aula	Realización de actividades de aula (visionado materiais audiovisuais, comentarios de texto, debates, estudo de casos, etc.
Estudo de casos/análises de situacións	Análise de situacións reais ou simuladas
Sesión maxistral	Presentación inicial dos temas que abarca a materia

Atención personalizada	
	Descrición
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Prácticas en aulas de informática	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Traballos de aula	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación		
	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Actividades realizadas na aula (comentarios de videos, textos, datos estatísticos, estudos de casos e simulacións, debates, etc.)	30
Resolución de problemas e/ou exercicios	Realización de actividades (prácticas e/ou tuteladas)	20
Outras	Realización da actividade de módulo	10
Traballos e proxectos	Traballos individuais e/ou grupais realizados autonomamente baixo a orientación dos docentes	40

Outros comentarios e segunda convocatoria

As actividades non superadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas. O alumnado que por motivo xustifico non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

Bibliografía. Fontes de información

RECURSOS E BIBLIOGRAFÍA BÁSICA:

Â Paricio, M.S. (s/d). Dimensión intercultural en la enseñanza de las lenguas y formación del profesorado. Revista Iberoamericana de Educación. Disponible en:

<http://www.rieoei.org/deloslectores/810Paricio.PDF>

Â Proxecto Atántida (2003). *Interculturalidad y Educación: Un nuevo reto para la sociedad democrática*.

MATERIAIS COMPLEMENTARIOS:

Ansó Doz, R. (2007). *Tejiendo la interculturalidad: actividades recreativas para el aula*. Madrid: Catarata.

Â

Consejería de Educación (2005). *Plan de fomento del plurilingüismo: Una política lingüística para la sociedad andaluza*. Junta de Andalucía. Disponible en:

<http://prensa.ugr.es/prensa/campus/prensa.php?nota=3419>

(pinchar en “Plan de fomento del plurilingüismo” e logo en “Versión original en castellano”)

Â Essomba, M.A. (2008). *10 ideas clave: la gestión de la diversidad cultural en la escuela*. Barcelona: Graó.

Â Instituto Cervantes (2002). *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*. Madrid: Anaya, MEC, Junta de Castilla y León. Disponible en:

<http://cvc.cervantes.es/obref/marco/>

(pinchar en “documento completo”)

Â

MEC (s/d). *El portfolio europeo de las lenguas*. Madrid: MEC. Disponible en:

<http://www.oapee.es/iniciativas/portfolio/portfolios-validados-esp.html>

(pinchar no documento que interese: portfolios para infantil, primaria, secundaria ou adultos)

Â Valero Matas, J.A. (2008). *La educación social ante los nuevos retos de la inmigración y los servicios sociales*. Valladolid: Universidad de Valladolid.

Â Villalba Martínez, F., M.T. Hernández García e C. Carmen Aguirre Martínez (1999). *Orientaciones para la enseñanza del español a inmigrantes y refugiados*. Madrid: MEC.

Â

Recomendacións

DATOS IDENTIFICATIVOS**Ensino e Aprendizaxe da/s Lingua/s da Sociedade de Acolliada**

Materia	Ensino e Aprendizaxe da/s Lingua/s da Sociedade de Acolliada			
Código	O05M138V01103			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Dpto. Externo Lingua española			
Coordinador/a	Enríquez Salido, Carmen			
Profesorado	Díaz Núñez, Celia Enríquez Salido, Carmen Paula Pombar, María Nieves de			
Correo-e	mcsalido@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral				

Competencias de titulación

Código			
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar		
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras		
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica		
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional		
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade		
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado		
A10	Relacionar os contidos do mestrado coa experiencia persoal e con situacións educativas reais, mediante a utilización de narracións autobiográficas		
A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade		
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade		
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios		
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade		
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas		

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Adquirir hábitos e destrezas para a aprendizaxe autónoma, creativa e cooperativa, e promovelos nos estudantes dende a participación e o esforzo individual	Saber estar / ser	B2 B4

Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional.	saber	A6 A7
Comprender os principios básicos das ciencias da linguaxe e a comunicación	saber	A1
Analizar e saber aplicar recursos educativos para o ensino e aprendizaxe das linguas para inmigrantes.	saber facer	A2
Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica	saber facer	A5 A12
Coñecer, respectar e promover a diversidade lingüística e cultural de España e de Europa	Saber estar / ser	A10 B3
Adquirir as habilidades básicas da metodoloxía do ensino e aprendizaxe das linguas da sociedade de acollida.	saber facer	A2 A8
Adquirir as diversas competencias comunicativas (orais e escritas) das linguas da sociedade de acollida.	saber facer	A2 A13
Saber expresarse en español e galego con fluidez e precisión e poder facer un uso flexible do devandito idioma para fins sociais, académicos e profesionais	saber facer	A8

Contidos

Tema	
1. Competencias comunicativas do colectivo de inmigrantes, nomeadamente do alumnado escolarizado.	Introdución á materia.
2. O ensino e a aprendizaxe do galego para inmigrantes: Consideracións acerca da adquisición da lingua galega por parte do alumnado inmigrante	2.1. Panorama xeral da inmigración en Galicia. 2.2. O alumnado inmigrante no sistema educativo galego. Medidas e liñas de actuación. 2.3. Factores que interveñen na aprendizaxe dunha lingua estranxeira. 2.4. Principios básicos na aprendizaxe da lingua galega e española para inmigrantes
3. O ensino e a aprendizaxe do galego para inmigrantes: Materiais e recursos didácticos en distintos soportes para a aprendizaxe da lingua galega e da lingua española.	3.1. Soporte dixital (páxinas web, blogs, multimedia...) 3.2. Soporte papel (manuais, dicionarios, cadernos...)
4. O ensino e a aprendizaxe do galego para inmigrantes: Lingua oral	4.1. Comprensión oral / Expresión oral. 4.2. Dificultades fonéticas e fonolóxicas na lingua galega. 4.3. Estratexias e actividades para a aprendizaxe da lingua galega.
5. O ensino e a aprendizaxe do español para inmigrantes: Léxico	5.1. Aspectos léxico-semánticos mais importantes na ensinanza do español a inmigrantes. 5.2. Aplicación dos aspectos léxico-semánticos nunha clase de español a inmigrantes.
6. O ensino e a aprendizaxe do español para inmigrantes: Gramática	6.1. Aplicación da morfoloxía nunha clase de español a inmigrantes. Dificultades principais. 6.2. Aplicación da sintaxe nunha clase de español para inmigrantes. Dificultades principais.
7. O compoñente socio-cultural.	7.1. Compoñente sociolingüístico 7.2. Cultura e civilización 7.3. Pragmática e linguas estranxeiras

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Traballos de aula	9	27	36
Titoría en grupo	8	0	8
Outros	4	0	4
Traballos tutelados	0	25.5	25.5
Sesión maxistral	13	26	39

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Traballos de aula	Debate e discusión das dificultades existentes sobre os contidos e a súa aplicación práctica e profesional. Realización de diversos tipos de actividades.
Titoría en grupo	Asesoramento colectivo, en pequenos grupos e tamén individual, sobre as actividades a realizar na materia, e outras cuestións de interese do mestrado.

Outros	Actividade de módulo correspondente, que pode variar dun curso a outro.
Traballos tutelados	Traballos teóricos ou pequenos proxectos que deben realizar autonomamente, baixo a tutela das docentes.
Sesión maxistral	Presentación teórica da materia, seguida de debate.

Atención personalizada

	Descrición
Traballos de aula	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, telefonicamente, na propia aula de 20 a 22 os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que teñen as profesoras nos seus gabinetes, segundo o horario que consta na web da facultade.
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, telefonicamente, na propia aula de 20 a 22 os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que teñen as profesoras nos seus gabinetes, segundo o horario que consta na web da facultade.
Traballos tutelados	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, telefonicamente, na propia aula de 20 a 22 os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que teñen as profesoras nos seus gabinetes, segundo o horario que consta na web da facultade.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Preparación da actividade, presentación da mesma, elaboración de conclusións e posta en común	50
Outros	Participación na actividade de Módulo	10
Traballos tutelados	Realización de actividades titoradas. Valorarase especificamente: Claridade expositiva. Orixinalidade. Metodoloxía científica. Corrección lingüística. Aplicación profesional	40

Outros comentarios e segunda convocatoria

Para que a materia sexa superada con éxito, haberá que obter unha cualificación mínima satisfactoria tanto no traballo tutelado como nas actividades de traballos realizados na aula. As actividades non superadas na primeira convocatoria poderán ser superadas na convocatoria de xullo. O alumnado que por motivo xustificadísimo non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

Bibliografía. Fontes de información

Silva-Valdivia, B, Didáctica da lingua en situacións de contacto lingüístico, 1994, Suguán, Miguel, La escuela y los inmigrantes, 1999, Montón Sales, María José, La integración del alumnado inmigrante en el centro escolar, 2003, Varela Ortega, S, "Léxico, morfología y gramática en la enseñanza del español como lengua extranjera", Estudios de Lingüística, 2003, Melero, P, Métodos y enfoques en la enseñanza/aprendizaje del español como lengua extranjera,, 2000, Gómez del Estal Villarino, M, "La enseñanza de la gramática en el aula de español como L2 para el alumnado inmigrante", en I. Ballano (coord.), I. Jornadas sobre Lenguas, Currículo y Alumnado inmigrante,, 2008, Bernaus, M, "Un nuevo paradigma en la didáctica de las lenguas, en Glosas didácticas: (Revista electrónica internacional),,2004,

Recomendacións

DATOS IDENTIFICATIVOS**Desenvolvemento Comunitario e Compensación das Desigualdades**

Materia	Desenvolvemento Comunitario e Compensación das Desigualdades			
Código	O05M138V01104			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Dpto. Externo			
Coordinador/a	Perdiz Álvarez, María Celsa			
Profesorado	Gutierrez Manjón, Teresa de Jesús Mendez Rodriguez, María José Muguerza Martínez, María Elena Perdiz Álvarez, María Celsa			
Correo-e	mcperdiz@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	Unha das estratexias ou formas de intervención social para facer fronte á exclusión social é o desenvolvemento comunitario que leva implícito un proceso educativo tendente á xerar cambios de actitude e comportamento na poboación e mellorar as condicións existentes. Con tal obxecto se configurará como un sistema integral no que interveñan e se coordinen diversos ámbitos (social, educativo, sanitario, vivenda,), diferentes actores (profesionais diversos, persoas afectadas, poboación en xeral, axentes sociais, Administración) e diversas dimensións (social, educativa, laboral, política, cultural...).			

Competencias de titulación

Código				
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar			
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras			
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador			
A4	Realizar estudos sistemáticos, sobre todo os que impliquen avances de prácticas educativas, sendo capaz de difundilos con claridade a diverso tipos de audiencias.			
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica			
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional			
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade			
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade			
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.			
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade			
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións			

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
-------------------------	-----------	--------------

Adquirir formación teórico-práctica de carácter multidisciplinar no ámbito da diversidade colectiva.	saber	A1
Establecer contacto directo con experiencias innovadoras relacionadas coa intervención en ámbitos colectivos.	saber facer	A3
Adquirir coñecementos e destrezas axeitadas para o deseño, implementación e avaliación de experiencias de intervención sobre os grupos ea comunidade.	saber facer	A2
Coñecer e adquirir compromiso profesional cós colectivos sociais en desventaxa social.	saber Saber estar / ser	B3
Coñecer e analizar a realidade social Galega e mais as Políticas Sociais dirixidas a corrección das desigualdades	saber saber facer	A6 A7
Adquirir compromiso ético no desenvolvemento da profesión, especialmente no referido ao apoio dos colectivos e sectores sociais discriminados e menos favorecidos	Saber estar / ser	A9
Familiarizarse con publicacións orientadas a diversidade, avalianado criticamente os seus contidos	saber facer	A9
Adquirir instrumentos conceptuais e metodolóxicos que faciliten o análise ea intervención sobre a diversidade do ámbito colectivo.	saber facer	A2
Adquirir habilidades básicas no deseño, implementación e avaliación de programas dirixidos a diversidade.	saber facer	A2
Adquirir instrumentos conceptuais e metodolóxicos que faciliten a anélise e mais a reflexión sobre as prácticas profesionais	saber facer	A3
Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica	saber facer	A5
Adquirir conductas de reespecto e axuda. ser sensibles a toso tipo de diversidade.	Saber estar / ser	A9 B3 B5
Empregar novas tecnoloxías nos diferentes contextos comunitarios	saber facer	A2 B1
Adquirir un repertorio de coñecementos e destrezas que posibiliten realizar investigacións sinxelas en campos ou áreas sociais	saber facer	A4

Contidos

Tema

TEMA 1: - A INTERVENCIÓN COLECTIVA: DO INDIVIDUAL O GRUPAL	- CONCEPTO DE INTERVENCIÓN COLECTIVA: DO INDIVIDUAL O GRUPAL - A CREACIÓN DUN GRUPO TERAPÉUTICO
TEMA 2: -INTRODUCCIÓN Á PLANIFICACIÓN:OS PLANES COMUNITARIOS. O DIAGNÓSTICO COMUNITARIO: DESEÑO DUN PROXECTO	- PROCESOS DA PLANIFICACIÓN: NIVEIS, CONCEPTOS E INSTRUMENTOS. - CONCEPTO DE DESENVOLVEMENTO COMUNITARIO: A INTERVENCIÓN COMUNITARIA, METODOLOXÍA, OBXETIVOS I ESTRUCTURA DUN DIAGNOSTICO COMUNITARIO
TEMA 3: UNHA EXPERIENCIA DE DESENVOLVEMENTO COMUNITARIO	EXPERIENCIA PRÁCTICA DO NOSO ENTORNO CULTURAL
TEMA 4: - ANÁLISE DA COMUNIDADE: A POBREZA E A EXCLUSIÓN SOCIAL EN GALICIA	- ASPECTOS CONCEPTUAIS SOBRE A POBREZA E A EXCLUSIÓN SOCIAL. - MEDIDAS DE LOITA CONTRA A POBREZA NO ÁMBITO EUROPEO, ESTATAL E AUTÓNOMICO. AS RENDAS MÍNIMAS EN GALICIA - AS CONDICIÓNS DE VIDA DAS FAMILIAS GALEGAS.
TEMA 5: -INFANCIA EN SITUACIÓN DE DESPROTECCIÓN SOCIAL	- O PROCESO DE VALORACIÓN E INTERVENCIÓN EN DESPROTECCIÓN INFANTÍL - DO MALTRATO AO BÓ TRATO AOS NENOS, NENAS E AOS ADOLESCENTES. - LEXISLACIÓN DE INFANCIA E ADOLESCENCIA. MANUAL DE BOAS PRÁCTICAS EN PROTECCIÓN INFANTÍL. RECURSOS DE PROTECCIÓN Ó MENOR.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Actividades introductorias	2	0	2
Sesión maxistral	5	10	15
Traballos de aula	13	24.5	37.5
Seminarios	5	5	10
Saídas de estudo/prácticas de campo	4	4	8
Traballos tutelados	0	35	35

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Actividades introdutorias	Actividades encamiñadas a tomar contacto e reunir información sobre o alumnado, así como a presentar a materia.
Sesión maxistral	Exposición por parte do profesor dos contidos sobre a materia obxecto de estudo, bases teóricas e/ou directrices dun traballo, exercicio ou proxecto a desenvolver polo estudante.
Traballos de aula	O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvemento con actividades autónomas do estudante.
Seminarios	Participación de profesionais extpertos, alleos ao mestrado, en formato de mesa redonda, con posterior análise da temática específica obxecto do seminario
Saídas de estudo/prácticas de campo	Saída para coñecer directamente experiencias innovadores de carácter socio-comunitario
Traballos tutelados	O estudante, de xeito individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensalos, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma de/dos estudante/s que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción etc.
Outros	Actividade de módulo

Atención personalizada

	Descrición
Traballos de aula	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Seminarios	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Outros	Actividade de módulo	10
Traballos de aula	Asistencia e participación nas actividades de aula	30
Traballos tutelados	Realización de traballos ou proxectos feitos autonomamente, baixo a orientación das docentes.	30
Seminarios	Participación activa nos seminarios, valorándose a realización de actividades derivadas	20
Saídas de estudo/prácticas de campo	Realización da saída e posterior reflexión sobre a mesma. De non poder realizarse esta actividade, realizaranse actividades complementarias na aula	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

O alumnado que por motivo xustificadon non poda asistir a algunha sesión presencial contará con actividades alternativas. As actividades non superadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas.

Bibliografía. Fontes de información

Barbero, J.M., y Cortes, F., Trabajo Comunitario, organización y desarrollo social, 2005, Alianza, Madrid.
 , Lei 9/91 do 2 de outubro, galega de medidas básicas para a inserción social (DOG nº 191 do 3 de outubro) modificada parcialmente pola Lei 1/99 de 5 de febreiro (DOG nº 36 do 22 de febreiro) e pola Lei, ,
 Dirección Xeral de Acción Social, Informe de aplicación e avaliación da Lei galega de medidas básicas para a inserción social do ano 2008, 2009, Xunta de Galicia
 Convención de derechos del niño 1989, Informe del estado de la aplicación de la Convención de Derechos del Niño, 2006, Naciones Unidas
 Vicepresidencia da Igualdade e do Benestar, Plan Estratéxico Galego da Infancia e da Adolescencia 2007-2010, , Xunta de Galicia, Santiago de Compostela

Dirección Xeral de Acción Social, II Plan Galego de Inclusión Social 2007-2013, , Xunta de Galicia, Santiago de Compostela

De Paúl Ochotorena, J. y Arruabarrena Madariaga, M.I., Manual de Protección Infantil, 2001, Massón, Barcelona

Páxina 4 de 5

De Robertis, C., La intervención colectiva en Trabajo Social, 1994, El Ateneo, Buenos Aires.

Estivill, J., Las Políticas Sociales en la Unión Europea en los albores del nuevo milenio, 2001, Rev. del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales

Fuertes, J. y Sánchez Espinosa, E.M., La buena práctica en la protección social a la infancia. Principios y criterios, 1997, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Fundación FOESSA, VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008. , 2008, Cáritas, Madrid

García Herreo G. y ramirez Navarro J.M., Diseño y Evaluación de Proyectos Sociales, 1996, Certeza, Zaragoza

Gil Vila F., La Exclusión Social, Ariel, Barcelona.,

Instituto Galego de Estadística, Enquisa das condicións de vida das familias galegas, 2008,

Martí J., Pascual J., Rebollo O. (coord), Participación y Desarrollo Comunitario en medio urbano: Experiencias y Reflexiones. , 2005, IEPALA Ed./CIMAS, Madrid.

Nogueiras Mascareñas L. M. , La Práctica y la Teoría del desarrollo Comunitario., 1996, Narcea, Madrid

Observatorio de la Inclusión Social, Informe de la Inclusión Social en España, 2008, Caixa Catalunya Obra Social.

Trevithck, P., Habilidades de Comunicación en Intervención Social, 2002, Narcea, Madrid

Tschorne P., Dinámica de Grupos, 1997, Amarú, Salamanca.

Subirats, J., Algunas reflexiones sobre la exclusión social y la políticas públicas de respuesta: una perspectiva desde España, en Seminario Buenas Prácticas en inclusión social: diálogo entre Europa y América Lati, 2003, Banco Interamericano de desarrollo, Milán.

Dirección Xeral de Acción Social, Mapa galego de equipamentos e servizos sociais, 2008, Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.

Recomendacións

DATOS IDENTIFICATIVOS**Compensación das Desigualdades na Educación**

Materia	Compensación das Desigualdades na Educación			
Código	O05M138V01105			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OB	1	1c
Idioma	Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Didáctica, organización escolar e métodos de investigación Dpto. Externo			
Coordinador/a	Fernández González, Ángel			
Profesorado	Domínguez Pérez, María Teresa Fernández González, Ángel Jiménez Cortiñas, M ^a José			
Correo-e	afdez@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	A presente materia vaise a centrar nas compensacións das desigualdades na educación dende unha perspectiva multidisciplinar e dende diferentes vertientes (marco legal, exemplos de proxectos, interculturalidade, redución de estereotipos e prexuízos e aprendizaxe cooperativa), No mantemento e reprodución das desigualdades sociais inflúen, entre outros aspectos, as creencias estereotipadas, actitudes, prexuízos e representacións sociais respecto a distintos grupos –e por engadido, ás persoas que os integran-, froito dun proceso de categorización social. Neste senso, a educación pode e debe funcionar como un instrumento de redución de estereotipos e prexuízos fronte a desigualdades sociais ou económicas. Propóñense distintas estratexias para conseguir ese obxectivo, facendo especial fincapé na aprendizaxe colaborativa-cooperativa en grupo, a través de diversas modalidades, como una ferramenta eficaz nese senso.			

Competencias de titulación

Código				
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar			
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador			
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica			
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional			
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade			
A10	Relacionar os contidos do mestrado coa experiencia persoal e con situacións educativas reais, mediante a utilización de narracións autobiográficas			
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade			
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade			
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións			

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
-------------------------	-----------	--------------

Adquirir instrumentos conceptuais e metodolóxicos que faciliten a análise e reflexión sobre as prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, en especial daquelas que posúen un alto grao de innovación .	saber saber facer Saber estar / ser	A3 A5 A6
Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica .		A7 A13
Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional.		B3 B5
Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade.		
Relacionar os contidos do máster coa experiencia persoal e con situacións educativas reais.		
Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade.		
Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade.		
Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas.		
Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións.		
Delimitar o ámbito de actuación da educación compensatoria e os recursos comunitarios dispoñibles para ese efecto.	saber saber facer Saber estar / ser	A1 A3 A5
-Analizar situacións de desvantaxe sociocultural de determinadas minorías		A10 A13
- Planificar condicións de educación compensatoria e educación preventiva a partir de plans, programas, proxectos e casos expostos.		B3 B5
-Relacionar os contidos do máster asimilados na materia coa experiencia persoal e con situacións educativas reais.		
-Deseñar estratexias de aprendizaxe cooperativa en grupo como instrumento para reducir estereotipos, prexuízos e como medio para compensar desigualdades sociais que existan no ámbito educativo.		

Contidos

Tema	
-A educación compensatoria	-A educación compensatoria: marco legal e contextualización e experiencias.
-Educación compensatoria e minoría xitana	-Condicións dla educación compensatoria na minoría xitana. Educación preventiva.
-Redución de estereotipose e prexuízos na educación compensatoria a través da aprendizaxe cooperativa	-A categorización social e redución de estereotipos e prexuízos no ámbito da educación compensatoria. Técnicas. -A aprendizaxe cooperativa en grupo como ferramenta de intervención na compensación de desigualdades en educación. Métodos de intervención.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Sesión maxistral	6	0	6
Debates	4	0	4
Traballos de aula	10	13.5	23.5
Traballos tutelados	4	23	27
Outros	6	0	6
Traballos e proxectos	0	42	42
Outras	4	0	4
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	0	0	0

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Sesión maxistral	Exposición por parte do profesor dos contidos sobre a materia obxecto de estudo, bases teóricas e/ou directrices dun traballo, exercicio ou proxecto a desenvolver polo estudante.
Debates	Charla aberta entre un grupo de estudantes. Pode centrarse nun tema dos contidos da materia, na análise dun caso, no resultado dun proxecto, exercicio ou problema desenvolvido previamente nunha sesión maxistral..
Traballos de aula	O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvementos con actividades autónomas do estudante.

Traballos tutelados	O estudante, de maneira individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma do/s estudante/s que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción...
Outros	Charlas impartidas por expertos que explican a súa experiencia profesional no ámbito de compensación das desigualdades en educación

Atención personalizada

	Descrición
Traballos tutelados	Atención personalizada ao alumnado durante as horas de titoría e a través da plataforma dixital e correo electrónico
Traballos de aula	Atención personalizada ao alumnado durante as horas de titoría e a través da plataforma dixital e correo electrónico

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos tutelados	O estudante, de maneira individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma do/s estudante/s que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción...	30
Traballos de aula	O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvementos con actividades autónomas do estudante	40
Outras	Actividade de módulo	10
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	Realización de actividades prácticas relacionadas coas tarefas de aula	20

Outros comentarios e segunda convocatoria

As competencias acadadas e probas superadas na convocatoria ordinaria conservaránse para a seguinte convocatoria extraordinaria. O alumnado que por causas xustificadas non pode asistir ás aula, contará cun sistema de seguimento e avaliación alternativo.

Bibliografía. Fontes de información

Aguiar, N., Breto, C. (2007). *La escuela: un lugar para aprender a vivir. Experiencias de trabajo cooperativo en el aula*. Madrid: Centro de Investigación y Documentación.

Centro de investigación y documentación educativa (2008). *Sociedade desigual, ¿educación desigual?: sobre las desigualdades en el sistema educativo español*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Subdirección General de Documentación y Publicaciones.

Moral, M.V., Ovejero, A. (2005). Identidades y contradicciones de la escuela en las condiciones posmodernas de la sociedad global. En R.García, A. Fernández, González, M.D. Losada, A, M. Goluboff,

Psicología ambiental, comunitaria y de la educación

(343-350), Madrid: Biblioteca Nueva.

Ovejero, A. (1990) . *El aprendizaje cooperativo: una alternativa eficaz a la enseñanza tradicional*. Barcelona: P.P.U

Tezanos, J.F. (2001): *La sociedad dividida. estructuras de clase y desigualdades en las sociedades tecnológicas*. Madrid, biblioteca Nueva

Castillo, José Luis Álvarez (2005) Goals in the reduction of automatic prejudice: experiencing the discrepancy. *Psicothema*. Vol 17(1), pp. 71-75.

Ito, Tiffany A., Willadsen-Jensen, E., Correll, J.(2007). Social Neuroscience and Social Perception: New Perspectives on Categorization, Prejudice, and Stereotyping. In Harmon-Jones, E., Winkielman, P. (2007). *Social neuroscience: Integrating biological and psychological explanations of social behavior* (pp. 401-421). New York, NY, US: Guilford Press.

Johnson, D.W., Johnson, R.T., Holubec, E.J. (1999). *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Buenos Aires: Paidós.

Monereo, C. (2002). *Entramados: método de aprendizaje cooperativo y colaborativo*. Barcelona: Edebé.

Vinuesa, M.P. (2002). *Construir los valores: currículum con aprendizaje cooperativo*. Bilbao: Desclée de Brouwer.

Webgrafía:

<http://www.mecd.gob.es/educacion-mecd/areas-educacion/sistema-educativo/educacion-inclusiva/necesidad-apoyo-educativo0.html>

http://enxarxats.intersindical.org/nee/CE_desigual.pdf

<http://upecaceres.educarex.es/index.php/atenci%C3%B3n-a-la-diversidad/educaci%C3%B3n-compensatoria/56-compensaci%C3%B3n-de-las-desigualdades-en-educaci%C3%B3n>

[http://www.carm.es/web/pagina?IDCONTENIDO=22281&RASTRO=c148\\$m&IDTIPO=100](http://www.carm.es/web/pagina?IDCONTENIDO=22281&RASTRO=c148$m&IDTIPO=100)

Â

Recomendaciones

Materias que continúan o temario

Interculturalismo en Ámbitos Escolares/O05M138V01102

Interculturalismo en Ámbitos Socio-educativos/O05M138V01101

Materias que se recomienda cursar simultáneamente

Desenvolvimento Comunitario e Compensación das Desigualdades/O05M138V01104

DATOS IDENTIFICATIVOS**Calidade de Vida para as Persoas Maiores**

Materia	Calidade de Vida para as Persoas Maiores			
Código	O05M138V01106			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Didácticas especiais			
Coordinador/a	García Núñez, Francisco Javier			
Profesorado	Dapia Conde, María Dolores García Núñez, Francisco Javier Vázquez Vázquez, Miguel Ángel			
Correo-e	fjavier@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	Nesta materia, a través de tres percepcións diferentes, ocio, actividade física e realidade sociosanitaria perséguese dar unha formación xenérica, mellorar a acción profesional con este sector, así como abrir novos horizontes de intervención.			

Competencias de titulación

Código			
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar		
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras		
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador		
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade		
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado		
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade		
A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade		
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade		

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Coñecer e tomar conciencia da importancia que ten a educación do ocio na calidade de vida das persoas maiores.	saber	A1
Valorar as posibilidades da educación non formal na atención as persoas maiores.	saber facer	A9
Comprender, analizar e valorar a importancia da Actividade física cara a saúde das persoas maiores.	Saber estar / ser	
Analizar os tipos de actividade física para maiores existentes e estudar as relacións co seu aprendizaxe.	saber	A2
Manexalos recursos técnicos no eido xerontolóxico para implementar os Programas precisos en cada contexto.	saber facer	A12
Aplicación do coñecemento da importancia da actividade física na práctica de traballo cotidiana.	Saber estar / ser	

Valorar o envellecemento activo como o paradigma no que situar as iniciativas de educación do ocio dirixidas ás persoas maiores.	saber	A3
Profundizar nos aspectos teóricos do exercicio e a súa influencia no proceso de envellecemento.	saber facer	A8
Iniciar ao alumnado nas metodoloxías de investigación existentes para as problemáticas dos anciáns en relación co exercicio físico.	Saber estar / ser	
Iniciarse na investigación das relacións entre ocio e calidade de vida das persoas maiores.		
Aprender a realidade sociosanitaria de desenvolvemento da vida das persoas maiores		
Aprender as técnicas de desenvolvemento de actividades de intervención no envellecemento normal e na presenza de patoloxías xerriátricas	saber saber facer	A2
Identificar e valorar os recursos de ocio para as persoas maiores (atendendo aos distintos contextos)	saber saber facer	A7 A12
Despoñer de datos, informes e recursos que definen as necesidades e demandas das Persoas Maiores		
Conocer as posibilidades e implicacións que ofrece o concepto de educación ao longo da vida na atención das persoas maiores	saber saber facer	A13

Contidos

Tema	
O exercicio físico e ó proceso de envellecer.	Conceptos e metodoloxías de aplicación.
Os programas de actividade física para maiores.	Concepto, tipos de programas e metodoloxías.
Mitos e estereotipos sociodemográficos na vellez.	Análise xeral da problemática.
Avellentamento normal e patolóxico.	Conceptos, clasificacións e análise.
Necesidades e demandas na vellez satisfactoria.	Estudio das necesidades e demandas.
Ámbitos da intervención sociosanitaria xerriátrica.	Conceptos e metodoloxías de aplicación.
Técnicas e ferramentas para a avaliación xerontolóxica.	Conceptos e metodoloxías de aplicación.
Programas de intervención especializada.	Concepto, tipos de programas e metodoloxías.
Intervención nas demencias.	Aplicación de metodoloxías.
Intervención e atención os síndromes xerriátricos.	Conceptos e metodoloxías de aplicación.
Educación ó longo da vida: Posibilidades da educación non formal na atención ás persoas maiores.	Conceptos, estudio de posibilidades, tipos de programas e metodoloxías.
Ocio e calidade de vida.	Conceptos e análise xeral da problemática.
Avellentamento activo.	Concepto e implicacións

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Sesión maxistral	8	9	17
Traballos de aula	12	5.5	17.5
Saídas de estudo/prácticas de campo	6	15	21
Traballos tutelados	4	19	23
Titoría en grupo	4	0	4
Informes/memorias de prácticas	0	10	10
Traballos e proxectos	0	20	20
Outras	0	0	0

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Sesión maxistral	Exposición por parte do profesor dos contidos sobre a materia obxecto de estudo, bases teóricas e/ou directrices dun traballo, exercicio ou proxecto a desenvolver polo estudante.
Traballos de aula	O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvemento con actividades autónomas do estudante.
Saídas de estudo/prácticas de campo	O estudante desenvolve as actividades nun contexto relacionado co exercicio dunha profesión, durante un período determinado e realizando as funcións asignadas e previstas na proposta de prácticas.

Traballos tutelados	O estudante, de xeito individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma de/dos estudante/s que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción...
Titoría en grupo	Entrevistas que o alumno mantén co profesorado da materia para asesoramento/desenvolvemento de actividades da materia e do proceso de aprendizaxe.

Atención personalizada

	Descrición
Traballos tutelados	A atención ao alumnado farase a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 á 21 h. os xoves e venres. O alumnado poderá tamén consultar calquera tipo de dúbida nos horarios de titoría que os profesores teñen nos seus despachos.
Traballos de aula	A atención ao alumnado farase a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 á 21 h. os xoves e venres. O alumnado poderá tamén consultar calquera tipo de dúbida nos horarios de titoría que os profesores teñen nos seus despachos.
Titoría en grupo	A atención ao alumnado farase a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 á 21 h. os xoves e venres. O alumnado poderá tamén consultar calquera tipo de dúbida nos horarios de titoría que os profesores teñen nos seus despachos.
Saídas de estudo/prácticas de campo	A atención ao alumnado farase a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 á 21 h. os xoves e venres. O alumnado poderá tamén consultar calquera tipo de dúbida nos horarios de titoría que os profesores teñen nos seus despachos.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos tutelados	Valoración dos traballos	35
Traballos de aula	Participación e valoración das actividades realizadas na aula.	40
Saídas de estudo/prácticas de campo	Valoración dos traballos realizados	15
Outras	Actividade de Módulo	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

As actividades non superadas na 1ª convocatoria, poderán se recuperadas na convocatoria de xullo.

O alumnado que por motivo xustifico non poida asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

Bibliografía. Fontes de información

Recursos bibliográficos básicos relacionados coa Actividade Física

Camiña, F.; Cancela, J. M. & Romo, V. (2000a). Actividad física y satisfacción de vida en ancianos programa de intervención en el medio acuático. *Geríatrika*, 16(6), 198-201.

Camiña, F.; Cancela, J.M. & Romo, V. (2000b). Pruebas para evaluar la condición física en ancianos (batería ACFA): su fiabilidad. *Revista Española de Geriatría y Gerontología*, 35(4), 17-23.

Chodzko-Zajko, W. J. (1998b). Physiology of aging and exercise. En R.T. Cotton (ed.): *Exercise for older adults*. ACE's guide for fitness professionals, (pp.1-23). Champaign, IL. Human Kinetic.

Delgado, M. (2002). Las concepciones previas de las personas mayores acerca de la actividad física como base para la intervención didáctica. En Merino, A.; Cruz, J. de la & Montiel, P., (ed): *1º Congreso Internacional de actividad física y deportiva para personas mayores*, (pp.227-262). Málaga. Servicios de Juventud y Deporte de la Diputación de Málaga.

Hayflick, L.; Barcia, D. & Miquel, J. (1990). Aspectos actuales del envejecimiento normal y patológico. Madrid. Ed. ELA.

Hernández, A. (2001). Un cuestionario para evaluar la calidad en programas de actividad física. *Revista de Psicología del Deporte*, 10 (2), 179-196.

- Hernández, M. T. (1995). *Actividades físico deportivas para la Tercera Edad*. Madrid. IMSERSO.
- J.M. Mayán & J.C. Millán (eds.) (1996): *Tratado de Actividad física y ocio para la tercera edad*, Santiago de Compostela. Instituto Gerontológico Gallego.
- Marcos Becerro, J.F. & Miquel, J. (2002) Mitocondrias, envejecimiento, músculo y ejercicio. *Archivos de Medicina del Deporte*, 19, 231-245.
- Marcos Becerro, J.F. (2000). El entrenamiento de fuerza en las personas mayores. En Marcos Becerro, J.F. (Ed): *Entrenamiento de fuerza para todos*, (pp. 305-349). Madrid. IWF.
- Marcos Becerro, J.F. (2002). Hechos científicos que demuestran la acción favorable del ejercicio sobre el envejecimiento y las enfermedades que le acompañan. En Merino, A. Cruz, J. de la & Montiel, P., (ed): *1º Congreso Internacional de actividad física y deportiva para personas mayores*, (pp.57-87). Málaga. Servicios de Juventud y Deporte de la Diputación de Málaga.
- Martínez del Castillo, J. (2002). Planificación de servicios de actividad física para las personas mayores. En Merino, A. Cruz, J. de la & Montiel, P., (ed): *1º Congreso Internacional de actividad física y deportiva para personas mayores*, (pp.40-56). Málaga. Servicios de Juventud y Deporte de la Diputación de Málaga.
- Meléndez, A. (2000b). *Actividades físicas para mayores*. Madrid. Gymnos.
- Pérez Díaz, J. (2006). "Demografía y envejecimiento". Madrid, Portal Mayores, Informes Portal Mayores, nº 51. Lecciones de Gerontología, I [Fecha de publicación: 09/06/2006].
- Shephard, R.J. (1997b). *Aging, physical activity, and health*. Champaign, IL. Human Kinetics.
- Spiriduso, W.W. (1995). *Physical Dimensions of Aging*, Champaign, IL. Human Kinetics.
- Recursos bibliográficos básicos relacionados co Ocio
- Albuérne, F. y Labra, J.A. (2005): *Necesidades, recursos y calidad de vida de las personas mayores de la Comarca de la Sidra*. Informes Portal Mayores, nº 43
- Borthwick-Duffy, S.A. (1992): "Quality of life and quality of care in mental retardation", en Rowitz, L. (Ed.): *Mental retardation in the year 2000*, Berlin: Springer-Verlag, pp. 52-66.
- Caltabiano, M.L. (1995): "Main and stress-moderating health benefits of leisure". *Society and Leisure*, 18, pp. 33-52.
- Cid, X. M. y Dapía, M. (2007): "Lazer e tempos livres para as gerações idosas. Perspectivas de animação sociocultural e aproximação á realidade galega", en Requejo, A. y Cabral, F. (coord): *As persoas idosas*, Lisboa: Instituto Piaget, pp. 281-305.
- Csikszentmihalyi, M. (1998): *Aprender a fluir*. Barcelona: Kairós.
- Dapía, M. (2001): "Salud y ocio, retos actuales de la calidad de vida. Reflexiones desde la pedagogía". *Pedagogía Social*, 6-7, pp. 221-242.
- Dupuis, S.L. y Smale, B.J. (1995): "An examination of relationship between psychological well-being and depression and leisure activity participation among older adults". *Loisir et Société*, (18), 1, 67-92.
- Felce, D. y Perry, J. (1995): "Quality of life: It's Definition and Measurement". *Research in Developmental Disabilities*, (16), 1, pp. 51-74.
- Fernández-Ballesteros, R. (1992): *Dimensiones en la evolución de la calidad de vida*. Madrid: Universidad Autónoma.
- Fernández-Ballesteros, R.; Zamarrón, M.D. y Maciá, A. (1996): *Calidad de vida en la vejez en distintos contextos*. Madrid: Instituto Nacional de Servicios Sociales.
- Hutchinson, S.L.; Loy, D.P.; Keleiber, D.A. y Dattilo, J. (2003): "Leisure as a doping resource: variations in doping with traumatic injury an illness". *Leisure Sciences*, 25, pp. 143-161.
- IMSERSO (2005): *Las personas mayores en España. Informe 2004*. Madrid: IMSERSO.
- Kattz, S. (2000): "Busy bodies: activity, aging, and the maagement of everyday life". *Journal of Aging Studies*, (14), 2, pp. 135-153.
- Limón, M.R. y Berzosa, G. (2006): "Século XXI, envelhecimento e solidariedade". *Revista Galega do Ensino*, 48, pp. 59-88.
- Martínez Rodríguez, S. (2005): "La educación para el ocio en las personas mayores". *Letras de Deusto*, (35) 107, pp. 67-94.

- Miret Magdalena, E. (2003): *Cómo ser mayor sin hacerse viejo*. Madrid: Espasa Calpe.
- Moreno, J. (2004): "Mayores y calidad de vida". *Portularia*, pp. 187-198.
- OMS (2001): "Salud y envejecimiento. Un documento para el debate". *Boletín sobre el envejecimiento. Perfiles y tendencias*, 4-5,
- OMS (2002): "Envejecimiento Activo: Un Marco Político" Documento OMS
- Puig, J.M. y Trilla, J. (1996): *La Pedagogía del ocio*. Barcelona: Alertes.
- Sáez Narro, N. y Meléndez Moral, J.C. (2002): "Actividades de ocio sedentario de carácter mayoritario". *Geriátrika*, 18 (8), 264-269.
- Villar, F.; Triadó, C.; Solé, C. y Osuna, M.J. (2006): "Patrones de actividad cotidiana en personas mayores: ¿Es lo que dicen hacer lo que desearían hacer?". *Psicothema*, (18) 001, pp. 149-155.
- World Leisure and Recreation Association (WLRA) (1994): "Internacional Charter for Leisure Education". *European Leisure and Recreation Association*, Summer, pp. 13-16.
- Recursos bibliográficos básicos relacionados coa realidade sociosanitaria
- Arquiaga Thireau, R. Protocolos: hasta dónde especificar las Recomendaciones. F.M.C. Vol. 2 Nº 3. Marzo 1995 (147-151)
- De Santiago-Juárez López, J.A. y Zurro Hernández, J. Guía de criterios de calidad de Centros Sociales y Sociosanitarios en régimen residencial para Personas Mayores. Manual de Acreditación. Editorial Saned, S.L. Madrid 2.002
- Fernández Ballesteros, R. (Dir.) *Gerontología social*. Ediciones Pirámide. Madrid. 2002
- Fernández García, T. y Ares Parra, A. Coordinadores. *Servicios Sociales: Dirección, Gestión y Planificación*. Ciencias Sociales. Alianza Editorial S.A. Madrid 2002
- Martínez Gómez, J.M. y cols. *Gestión Asistencial de Residencias para Mayores*. Manual Práctico Grupo EULEN S.A. Barcelona 2002
- Varios Autores. *Protocolos de Atención. Guía de Procedimientos*. IMSERSO. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 1.998
- Varios Autores. *Residencias para Personas mayores*. Manual de orientación. SEGG. Editorial Panamericana. Madrid. 1997
- Recursos e fontes de información complementaria
- Bibliografía complementaria sobre webs
- <http://www.imsersomayores.csic.es>
- <http://www.edad-vida.org>
- <http://www.segg.es>
- <http://www.sgxx.org>
- <http://www.semer.es>

Recomendacións

Outros comentarios

1. Asistir o primer día de clase, resultará moi beneficioso para comprender os obxectivos xerais da materia e a súa dinámica organizativa. Na primeira sesión os tres profesores da materia darán unha visión de conxunto e anticiparán as tarefas e actividades que serán desenvolvidas.
2. Se optas pola opción semipresencial, será especialmente importante acudir ás titorías dos/as profesores/as, así como a visita frecuente á plataforma docente de nosa Universidade "TEMA". Nela poderás atopar todas as actividades que deberás realizar para a túa formación e a superación desta materia.
3. A túa condición de alumno/a da Universidade de Vigo, abre a as portas a moitos recursos, ofertas e servizos. No SIOPE atoparás toda a información sobre as posibilidades formativas, culturais e deportivas que podes encontrar na nosa Universidade.

DATOS IDENTIFICATIVOS**Educación de Adultos**

Materia	Educación de Adultos			
Código	O05M138V01107			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria na Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptor	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OB	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Didáctica, organización escolar e métodos de investigación Didácticas especiais			
Coordinador/a	Ricoy Lorenzo, María Carmen			
Profesorado	Failde Garrido, José María Membiela Iglesia, Pedro Ricoy Lorenzo, María Carmen Seoane Pérez, Emilia			
Correo-e	cricoy@uvigo.es			
Web				

Descrición xeral

O Módulo 4 Procesos formativos en persoas adultas, está integrado pola materia de: Educación de adultos e Calidade de vida para as persoas maiores. Esta materia de Educación de adultos e a primeira que se imparte neste módulo, durante o primeiro cuadrimestre.

Os contidos desta materia xiran ao redor do:

- Deseño de programas e metodoloxías de ensino-aprendizaxe para adultos
- Os programas universitarios para maiores
- Ageismo: actitudes, prexuízos e estereotipos cara as persoas maiores

Esta materia permite adquirir unha formación teórico multidisciplinar e comprender os fundamentos teórico-prácticos relacionados coa educación de persoas adultas, coñecendo e analizando situacións reais tanto en contextos educativos formais como non formais e establecendo contacto directo con experiencias, así mesmo favorece a adquisición de coñecementos e destrezas axeitados para o deseño e posta en práctica de proposta de intervención no ámbito da educación de persoas adultas.

Competencias de titulación

Código	
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade
A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas

Competencias de materia		
Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Comprender os principios básicos da educación de adultos dende unha perspectiva multidisciplinar.	saber	A1
Coñecer e poder considerar os compoñentes claves e a singularidade do proceso formativo con persoas adultas.	saber	A1
Analizar perfís profesionais actuais e emerxentes relacionados coa educación de adultos.	saber saber facer	A1 A7 B2
Contar con habilidades básicas de planificación e posta en práctica para a implementación de programas e recursos relacionados coa educación de adultos.	saber facer	A2
Adquirir habilidades persoais e interpersoais que favorezan tanto a autonomía da aprendizaxe como o traballo colaborativo no campo da educación de adultos.	saber facer Saber estar / ser	B4 B5
Identificar os elementos do deseño de programas de educación formal e non formal para persoas adultas.	saber saber facer	A3 B1
Analizar e valorar as propostas curriculares da administración e outras alternativas dende unha apertura as ideas dos demais.	saber facer Saber estar / ser	A3 A12 B3 B5
Identificar os servizos socio-comunitarios e as súas actividades profesionais que podan servir de apoio á institución escolar no relativo á educación de adultos.	saber saber facer	A7 A13
Adquirir condutas de respecto e de axuda hacia as persoas maiores.	Saber estar / ser	B3
Adquirir un compromiso etico no desenvolvemento da intervención profesional cas persoas maiores, evitando actitudes paternalistas e prexuízos.	saber facer Saber estar / ser	A9 B2 B3

Contidos

Tema	
Aproximacións teóricas ao envellecemento	Conceptos introdutorios e definicións básicas relacionadas co "viejismo" ou "ageism". Ageism positivo e negativo. Causas e consecuencia do Ageism: individuais, sociais e culturais. Avaliación do ageism. Liñas de intervención para fomentar o respecto a diversidade, para incrementar a autoestima e o "empowerment" das persoas maiores. Construción do coñecemento nas persoas maiores.
Formación de adultos.	Deseño e desenvolvemento de programas para adultos. Estratexias e recursos de ensino-aprendizaxe con persoas adultas.
A aprendizaxe o longo da vida e avellentamento da poboación.	Necesidades formativas dos adultos e maiores.
Os programas universitarios para maiores.	A situación europea e española. Proxección social, asociacionismo, voluntariado e relacións interxeracionais. As Aulas de Formación Aberta: O Programa para Maiores da Universidade de Vigo.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Resolución de problemas e/ou exercicios	3	5	8
Foros de discusión	0	4.5	4.5
Saídas de estudo/prácticas de campo	5	5	10
Titoría en grupo	4	3	7
Presentacións/exposicións	4	20	24
Actividades introdutorias	0	6	6
Outros	7	0	7
Sesión maxistral	5	21	26
Traballos e proxectos	0	20	20

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

Descrición

Resolución de problemas e/ou exercicios	O alumnado realizará diferentes exercicios que se plantexaran na materia para mellorar a comprensión sobre o contido.
Foros de discusión	Dentro do espazo virtual na plataforma TEMA o alumnado participará no debate e discusión de diferentes tópicos relacionados coa materia.
Saídas de estudo/prácticas de campo	O alumnado participará a lo menos nunha sesión na que está programada unha saída para visitar diferentes centros de educación de adultos.
Titoría en grupo	Aquel alumnado que o precise poderá realizar consultas de tipo personalizado e en pequenos grupos para clarificar dúbidas, obter asesoramento sobre a realización dos traballos e exercicios, etc.
Presentacións/exposicións	Intervención en pequenos grupos para expor verbalmente e co apoio de recursos didácticos os diferentes traballos.
Actividades introdutorias	Plantearase algunha actividade inicial para recabar información sobre os coñecementos previos cos que conta o alumnado, así como para presentar a materia.
Outros	Para poñer en contacto o alumnado con experiencias sobre formación de persoas adultas levarase, no posible, un invitado que relatará aspectos relevantes sobre a mesma.
Sesión maxistral	O profesorado exporá oralmente contidos centrais da materia apoiándose en recursos didácticos e incorporará estratexia que promovan a participación do alumnado, atendendo tamen a resolución das diferentes dúbidas.

Atención personalizada

	Descrición
Resolución de problemas e/ou exercicios	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Saídas de estudo/prácticas de campo	valorarase a participación e interese do alumnado manifestado nunha saída a diferentes centros de educación de adultos, así coma algunha actividade derivada da mesma (ata 2,5 puntos).	25
Resolución de problemas e/ou exercicios	Valorarase a realización de diferentes exercicios plantexados co obxecto de aclarar dúbidas e profundizar nos contidos da materia, desde a oportuna titorización (ata 1,5 puntos).	15
Foros de discusión	Valorarase a participación do alumnado nos foros que plantexará o profesorado ao redor de tópicos centrais da materia, tendo en conta a fundamentación axeitada na que se apoia a aportación e a capacidade crítica amosada (ata 1 punto).	10
Presentacións/exposicións	Valorarase a exposición e intervencións compartidas polo alumnado co resto da clase (ata 1,5 puntos).	15
Outros	- Valorarase a participación do alumnado na clase a que se invitará, no posible, un profesional da educación de adultos, co obxecto de contar a súa experiencia na mesma (0,5 puntos). - Actividade de módulo (ata 1 punto).	15
Traballos e proxectos	Valorarase o traballo realizado en pequenos grupos polo alumnado, unha vez concretado o tópico desenvolvido, co obxecto de profundizar e entrelazar oportunamente os contidos teóricos cos prácticos desde a oportuna titorización (ata 2 puntos).	20

Outros comentarios e segunda convocatoria

En segunda convocatoria o alumnado so deberá superar as competencias que non teña aínda acadado.

O alumnado que por motivo xustifico non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas. Para elo, deberá porse en contacto co profesorado.

O lugar de publicación das calificacións e de revisión será o taboeiro de anuncios do despacho do profesorado responsable e/ou a Plataforma Tema. A data de revisión sinalarase no listado de calificacións exposto, a partir da data oficial no caso de

Bibliografía. Fontes de información

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA

- Fernández Lópiz, E. (2004). Mitos improductivos en la enseñanza con alumnos mayores. En Sáez Carreras, J., Benjamin, A. E. e Chirrem, A. (Eds). Educación y aprendizaje en las personas mayores (pp. 209-230). Madrid: Dykinson.
- Losada Baltar, A (2004). Edadismo: consecuencias de los estereotipos, del prejuicio y la discriminación en la atención a las personas mayores. Algunas pautas para la intervención. Madrid: Portal Mayores, *Informes Portal Mayores*, nº 14. [Fecha de publicación: 28/02/2004]. <http://www.imsersomayores.csic.es/documentos/losada-edadismo-01.pdf>
- Martí Puig, M. (2006). **La educación de adultos en Europa** . Valencia: Universidad de Valencia. Servicio de Publicaciones.
- Medina, A. e Domínguez, C. (1995). *Enseñanza y curriculum, para la formación de personas adultas* . Madrid: Ediciones Pedagógicas.
- Requejo, A. (2003). Educación permanente y educación de adultos. Barcelona: Ariel.
- MEC (2000). *Informe sobre la Educación de Personas Adultas en España 1990-2000* . Madrid: MEC.
- MEC (2004). *Una educación de calidad para todos y entre todos*. Madrid: MEC.
- UNESCO (2003). *La renovación del compromiso con la educación y el aprendizaje de adultos*. UNESCO.
- Xunta de Galicia (2006). *Educación de adultos e a distancia en Galicia. Evolución e estado actual do sistema educativo en Galicia*. Xunta de Galicia.

BIBLIOGRAFÍA COMPLEMENTARIA

- Aramendi, P. (2003). *Educación permanente de adultos* . Guipúzcoa: Universidad País Vasco.
- De Miguel Negro, A (2006). Viejismo en estudiantes de psicología clínica y de la salud : un primer estudio en España. En Ballesteros S. (Coord). *Envejecimiento, cognición y neurociencia* (pp. 309-320). Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, UNED.
- Palmore, E.B. (1999). *Ageism. Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company.
- Ricoy, M.C. (1996). *El curriculum de las personas adultas en educación no formal*. Santiago de Compostela: Tórculo.
- Sanz Fernández, F. (Dir.) (1995). *La formación en educación de personas adultas*. Madrid: MEC/UNED. 3 tomos.

Recomendacións

Materias que continúan o temario

(*)/

Materias que se recomenda cursar simultáneamente

(*)/

Outros comentarios

Recoméndase participar na marcha da clase e nas actividades/traballos propostos polo profesorado para desenvolver a aprendizaxe e poder superar a materia a través da avaliación continua.

DATOS IDENTIFICATIVOS**Da Inxustiza da Desigualdade á Riqueza da Diferenza**

Materia	Da Inxustiza da Desigualdade á Riqueza da Diferenza			
Código	O05M138V01108			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Dpto. Externo Socioloxía, ciencia política e da administración e filosofía			
Coordinador/a	Mayobre Rodríguez, Purificación			
Profesorado	Carrera Fernández, María Victoria Gómez Suárez, Águeda Lameiras Fernández, María Mayobre Rodríguez, Purificación			
Correo-e	pmayobre@uvigo.es			

Web

Descrición xeral	<p>Esta materia trata de presentar as definicións e redefinicións da categoría de xénero e a súa intersección coa etnia, a idade, a preferencia sexual, como coas culturas non hexemónicas, entre outras, co fin de dar a coñecer as complexas interseccións constitutivas das relacións e das identidades subalternas. Tamén preténdese analizar como se constrúe a diferenza e como o diferente tende a equipararse co particular, co deficiente, co periférico -frente ao universal e central- orixinando relacións de poder asimétricas. En definitiva, poder recoñecer o “qué” é o xénero, o “por qué” do xénero e o “para qué” do xénero. Todas as culturas utilizan as diferenzas biolóxicas (físicas) como base para faceren distincións sociais que supoñen a asignación de valores, cualidades e normas en función do sexo ao que pertencemos. Este proceso, que comenza no nacemento e se estende ao longo de toda a vida das persoas, coñécese co nome de socialización sexo-xenérica, segundo a cal, sobre a base da existencia de dous sexos biolóxicos diferentes (sexo) constrúense as características, trazos e condutas socialmente aceptadas para cada un deles (estereotipos de xénero) sen dar cabida a individualidades que se constrúan e desenvolvan máis aló desta dicotomía hexemónica.</p> <p>Desta forma, nas sociedades patriarcales, o mundo configúrase en dúas esferas diferenciadas: a masculina e a feminina; en dous submundos non só diferentes, senón subordinados, ou o que é o mesmo, desiguais. A “esfera masculina”, xerárquicamente superior, que constitúe o referencial, a norma; e a “esfera feminina”, xerárquicamente subordinada, que constitúe “o desviado”, o outro. Esta realidade construída desigual e asimétrica foise maquillando nas últimas décadas, nas que se desdebuxan as súas formas máis discriminatorias e sexistas, que xa non son “politicamente correctas”, cara a formas máis sutís e encubertas coas que seguir mantendo a xerarquía entre os xéneros, o que non supuxo un verdadeiro CAMBIO ESTRUCTURAL.</p> <p>Así, consideramos que o “xénero” e a “identidade sexual” son dous sistemas relacionais que se transforman, segundo as coordenadas socioeconómicas e culturais de cada época e espazo concreto. Todas as culturas institúen -co fin de modelar a organización social-, procesos políticos formais e informais que troquelan o alcance do permitido e, por ende, o ámbito do que non se acopla ao pautado: a diversidade. De aí que o pautado sexa o hexemónico. Os indicadores das restricións sexuais son moi variables nos distintos momentos históricos e nas distintas culturas. Postulados tales como a universalidade da “dominación masculina” e da subordinación social da muller, ou da heteronormatividade sexual, como realidades transhistóricas e panculturais, van a ser debatidas e examinadas nesta materia proposta</p>
------------------	---

Competencias de titulación

Código	
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar

A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade
A10	Relacionar os contidos do mestrado coa experiencia persoal e con situacións educativas reais, mediante a utilización de narracións autobiográficas
A11	Coñecer e aplicar procesos de toma de decisións relacionadas co tratamento da diversidade. Ser capaz de discernir as ideas nas que se fundamentan esas decisións, anticipando tamén os seus efectos
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Ser competente para visualizar e poder cuestionar o sexismo e o androcentrismo imperante na nosa cultura	saber facer	A3 A9 B4 B5
Mostrar ao alumnado a diversidade de sistemas sexo/xenero existentes no mundo	saber	A1
Fomentar o recoñecemento da alteridade mediante o respecto á diversidade e ás culturas non hexemónicas.	saber	A1 B3
Incentivar a perspectiva crítica fronte á realidade respecto a construción das identidades sexuais	saber Saber estar / ser	A10 A11 B4
Conseguir que o alumnado aprendan a aplicar os coñecementos e métodos científicos adquiridos nesta materia para a comprensión doutras disciplinas do seu currículo e no exercicio da súa actividade profesional.	saber saber facer	A1 A2 B2

Contidos

Tema	
CONCEPTUALIZACIÓN SEXO/XÉNERO	Definición sexo Definición xénero
CONSTRUCCIÓN DA IDENTIDADE SEXO-XÉNERO NA CULTURA OCCIDENTAL	1. Asignación de sexo e xénero 2. Proceso idealizado do desenvolvemento da identidade sexo/xénero
IDENTIDADES MÁIS ALÁ DO MODELO DOS SEXOS/DOUS XÉNEROS/ HETEROSEXUALIDADE	1.Outras identidades
IDENTIDADE HETERONORMATIVA	1.- Conformidade de xénero. 2.- Sexismo, homofobia e discriminación á transgresión dos estereotipos e roles de xénero
UNHA PEDAGOXÍA TRANSGRESORA: ROMPENDO O MODELO HETERONORMATIVO	1. A lexislación educativa en España como marco para o desenvolvemento de programas de igualdade e inclusión da diversidade. 2. Programas de igualdade e inclusión da diversidade. 3. Unha proposta: utopía e transgresión no ámbito educativo formal.
TEORÍAS FEMINISTAS: DEBATES E TENDENCIAS CONTEMPORÁNEAS	1. Antecedentes históricos e ideolóxicos do feminismo 2. Teorías e discursos feministas dos séculos XX-XXI <ul style="list-style-type: none"> • Contexto histórico, social e político. • Contexto filosófico: 3. Posmodernidade: A mirada múltiple da realidade 4. Psicanálise: A mirada múltiple do suxeito 5. Contexto feminista: <ul style="list-style-type: none"> • Do feminismo radical ao feminismo cultural • Da teoría de xénero aos feminismos posmodernos • Do feminismo nómade á teoría queer.
A POLÍTICA DO SIMBÓLICO E O AXENCIAMENTO DE NOVAS IDENTIDADES	1. Orientacións e recursos para propiciar o axenciamento de identidades non androcéntricas

ETNICIDADE E SISTEMA SEXO/XÉNERO I

1. Introdución á antropoloxía da sexualidade.
2. A contrucción da feminidade e da masculinidade desde unha perspectiva transcultural.
3. A comparación etnográfica en torno ó xénero.

ETNICIDADE E SISTEMA SEXO/XÉNERO II

1. A familia dende a perspectiva transcultural.
2. A institucionalización dos terceiros xéneros.
3. Identidade de xénero e prácticas sexuais.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Traballos de aula	16	33.5	49.5
Titoría en grupo	4	0	4
Outros	4	0	4
Traballos tutelados	0	40	40
Sesión maxistral	10	0	10
Cartafol/dossier	0	5	5

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Traballos de aula	O/a estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor ou profesora. Pode estar vinculado o seu desenvolvemento con actividades autónomas do/da estudante.
Titoría en grupo	Asesoramento grupal, pero tamén individual, tanto das actividades que se realizan autonomamente, como as que se realizan na aula, e precisen de apoio.
Outros	Actividade de módulo
Traballos tutelados	O alumnado, de xeito individual ou en grupo, elabora un documento sobre a temática da materia ou prepara seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Xeralmente trátase dunha actividade autónoma do estudantado que inclúe a procura e recollida de información, lectura e manexo de bibliografía, redacción...
Sesión maxistral	Exposición por parte do profesorado dos contidos sobre a materia obxecto de estudo, bases teóricas e/ou directrices dun traballo, exercicio ou proxecto a desenvolver polo ou pola estudante.

Atención personalizada

	Descrición
Traballos de aula	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Faitic, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 a 22 horas os xoves e venres. As/os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Faitic, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 a 22 horas os xoves e venres. As/os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete
Traballos tutelados	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Faitic, por correo electrónico, telefónicamente e na propia aula de 20 a 22 horas os xoves e venres. As/os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Asistencia á clase e participación. Valoración das actividades realizadas na aula	30
Outros	Participación na actividade de módulo	10
Traballos tutelados	Valoración do traballo tutelado	50
Cartafol/dossier	Secuenciación organizada das actividades realizadas	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

As actividades non superadas na primeira convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo.

O alumnado que por motivo xustifico non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

ALUMNADO NON PRESENCIAL: Participación actividade de modulo: 10%, ata 1 punto. Traballo: 90%, ata 9 puntos

Bibliografía. Fontes de información

MATERIAL DE LECTURA OBRIGATORIA

- BURGOS, ELVIRA: "Identidades entrecruzadas", *Thémata. Revista de filosofía*, N, 39 (2007), 245-253. En el siguiente enlace: http://www.tlsbat.net/artxiboak/berdintasuna/identidades_entrecruzadas.pdf
- CARRERA, MARÍA VICTORIA, LAMEIRAS, MARÍA e RODRÍGUEZ, YOLANDA: "Vítimas e agresores/as na escola: unha análise do fenómeno "bullying" desde a perspectiva de xénero a través da voz dos sus protagonistas. En *VV.AA, Cátedra Novacaixagalicia de Estudos feministas*, 5. Ourense, Difusora de Letras, Artes e Ideas, 2011, pp. 11-40.
- CARRERA, MARÍA VICTORIA., LAMEIRAS, MARÍA E RODRÍGUEZ, YOLANDA: "Obstáculos para la educación sexual en el siglo XXI", *Sexología Integral*, N, 4(2007), 151-154.
- GARCÍA LASTRA, MARTA e outras (Eds.): *Las mujeres cambian la educación. Investigar la escuela, relatar la experiencia*, Madrid, Narcea, 2008.
- GÓMEZ, ÁGUEDA: *Etnicidad y tercer género*. En *Congreso Internacional 1810-2010: 200 años de Iberoamérica*, 2010.
- "El sistema sexo/género y la etnicidad: sexualidades digitales y analógicas". *Revista Mexicana de Sociología*, N, 4 (2009), 675-713.
- MAYOBRE, PURIFICACIÓN: *La formación de la Identidad de Género. Una mirada desde la filosofía*. En José María Esteve y José Vera (Coords.), *Educación Social e Igualdad de Género*. Málaga, Ayuntamiento de Málaga, 2006, pp. 21-59. En el siguiente enlace: <http://webs.uvigo.es/pmayobre/textos/varios/identidad.doc>
- ### BIBLIOGRAFÍA BÁSICA
- ARENDRT, HANNAH: *La condición humana*, Barcelona, Paidós, 1998.
- ATKINSON, ELISABETH. e DEPALMA, RENÉE: "Imagining the homonormative: performative subversión in education for social justice". *British Journal of Sociology of Education*, N, 29 (2008), 25-35.
- BACHOFEN, JOHANN JACOB: *El matriarcado. Una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*, Madrid, Akal, 1992.
- BEAUVOIR, SIMONE DE: *El segundo sexo* (Vol. I), Madrid, Cátedra, 1987 (Orig. 1949).
- BELTRÁN, ELENA y otras: *Feminismos: debates teóricos contemporáneos*. Madrid, Alianza Editorial, 2001.
- BOCCHETTI, ALEXANDRA: *Lo que quiere una mujer*, Madrid, Cátedra, 1996.
- BOURDIEU, PIERRE: *La distinción*, Madrid, Taurus, 1998.
- *La dominación masculina*, Barcelona, Anagrama, 2000, 2ª edición.
- BRAIDOTTI, ROSI.: *Sujetos nómades: corporización y diferencia sexual en la teoría feminista contemporánea*, Buenos Aires, Paidós, 2000.
- Páxina 5 de 8
- *Feminismo, diferencia sexual y subjetividad nómade*, Barcelona, Gedisa, 2004.
- BRITZMAN, DEBHORA: *La pedagogía transgresora y sus extrañas técnicas*. En R.F. Mérida (Ed.), *Sexualidades transgresoras: una antología de estudios queer*. Barcelona, Icaria, 2008, pp. 197-229.
- BURGOS, ELVIRA: "¿En qué, por qué y para qué somos diferentes varones y mujeres? Subversión de la diferencia sexual". *Thémata, Revista de Filosofía*, N,35 (2005), 713-720.
- *Qué cuenta como una vida. La pregunta por la libertad en Judith Butler*, Madrid, Mínimo Tránsito/A. Machado Libros, 2008.
- BUTLER, JUDITH: *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del "sexo"*, Barcelona, Paidós, 2002.
- El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*, México, Paidós, 2001, (Orig. 1990).
- Deshacer el género*, Barcelona, Paidós, 2006, (Orig. 2004).
- BUTTARELLI, ANNAROSA e outras: *À Oltre l'uguaglianza: le radici femminili dell'autorità*, Napoli, Liguori, 1995.
- CAPLAN, PAT e outras: *The Cultural construction of Sexuality*, Nueva York, Tavistock, 1987.
- CAVARERO, ADRIANA: *Corpo in figure. Filosofia e politica della corporeità*, Milano, Feltrinelli, 1995.
- CHASE, CHERIL *Hermafroditas con actitud: cartografiando la emergencia del activismo político intersexual*. En Grupo de Trabajo Queer (Ed.), *El eje del mal es heterosexual. Figuras, movimientos y prácticas feministas queer* Madrid, Traficantes de Sueños, 2005, pp. 87-108.
- CIGARINI, LIA: *La política del deseo: la diferencia femenina se hace historia*, Barcelona, Icaria, 1996.
- CIXOUS, HÉLÈNE: *Las ensoñaciones de la mujer salvaje. Escenas primitivas*, Madrid, horas y Horas, 2001.
- *La risa de la medusa. Ensayos sobre la escritura*, Barcelona, Anthropos, 2001.
- y DERRIDA, JACQUES, SEGARRA, MARTA (ed.), *Lengua por venir/Langue à venir*, Barcelona, Icaria, 2004.
- COLLIN, FRANÇOISE: "Una herencia sin testamento" en *Feminismos fin de siglo. Una herencia sin testamento*, Fempress especial. Disponible en: <http://www.fempress.el>
- CHODOROW, NANCY: *El ejercicio de la maternidad*, Barcelona, Gedisa, 1984.
- COLAPINTO, JHON: *As nature made him: the boy who was raised as a girl*, New York, Harper-Collins, 2000.
- DELEUZE, GILLES: *Diferencia y repetición*, Buenos Aires, Amorrortu, 2002.
- DIOTIMA: *À Traer al mundo el mundo: objeto y objetividad a la luz de la diferencia sexual*, Barcelona, Icaria, 1996.
- El perfume de la maestra. En los laboratorios de la vida cotidiana*, Icaria, Barcelona, 2002
- *La sapienza di partire da sé*, Napoli, Liguori, 1996.

EVANS, MARY: Introducción al feminismo contemporáneo, Madrid, Minerva, 1998.

FAUSTO-STERLING, ANNE: Cuerpos sexuados. Barcelona, Melusina, 2006.

---The five sexes: Why male and female are not enough. The Sciences, March/April(1993), 20-25.

FOUCAULT, MICHEL. Vigilar y Castigar. El nacimiento de la prisión. México, Ed. Siglo XXI, 1975

---Historia de la sexualidad: la voluntad de saber,Â Madrid, Siglo XXI, 1976

---Nacimiento de la biopolítica. En Gabilondo, A. (ed.) Estética, Ética y Hermenéutica,Â Barcelona, Paidós, 1978.

---Herculine Barbin, llamada Alexina B, Madrid, Revolución, 1985,Â (Orig. 1978).

FREIRE, PAULO: La educación como práctica de la libertad, México, Siglo XXI, 1967.

---Pedagogía del oprimido, Montevideo, Tierra Nueva, 1970.

FUSS, DIANE: Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories, New York, Routledge, 1991.

GILMORE, DAVID: Hacerse hombre. Concepciones culturales de la masculinidad, Barcelona, Paidós, 1994.

GODELIER, MAURICE: La producción de grandes hombres, Madrid, Akal, 1997.

Página 6 de 8

GÓMEZ, ÁGUEDA: Matriarcados, etnicidad y sistema sexo/género analógicos y digitales: los bijagós (Guinea Bissau) y los zapotecas (México), Â Vigo, Universidad de Vigo, 2002.

---Culturas sexuales indígenas I, Santiago de Compostela, Andavira, 2009.

---Culturas sexuales indígenas II. Santiago de Compostela, Andavira, 2010.

GUASCH, OSCAR: Héroes, Científicos, Heterosexuales y Gays. Los varones en perspectiva de género, Barcelona, Bellaterra, 2006.

HERITIER, FRANCOIS: Masculino/femenino. El pensamiento de la diferencia, Barcelona, Ariel Antropología, 2002.

IRIGARAY, LUCEÂ : SpeculumÂ : espéculo de la otra mujer. Madrid, Saltés. 1978

--- ÉthiqueÂ de la différence sexuelle, Paris, Le Minuit, 1984.

--- Ese sexo que no es uno, Madrid, Saltés, 1982

--- El cuerpo a cuerpo con la madre. El otro género de la naturaleza. Otro modo de sentir. Barcelona, La Sal, 1985.

--- La democracia comienza a due, Torino, Bollati Boringhieri, 1994.

--- Amo a ti. Bosquejo de una felicidad en la historia. Barcelona,Â Icaria.

--- Yo, tú, nosotras, Madrid, Cátedra, 1992.

--- Ser dos, Barcelona, Paidós, 1998.

LAMAS, MARTA. (comp): El género: la construcción cultural de la diferencia sexual, México, FCE, 2007.

LAMEIRAS, MARÍA Y CARRERA, MARÍA VICTORIA (2009). Educación sexual. De la teoría a la práctica. Madrid: Pirámide.

LAQUEUR THOMAS: La construcciónÂ del sexo. Cuerpo y género desde los griegos hasta Freud. Madrid, Cátedra, 1994.

LAURETIS, TERESA DE, Diferencias. Etapas de un camino a través del feminismo, Madrid,Â horas y Horas, Madrid, 2000.

---Technologies of Gender: essays in theory, film, and fiction, Bloomington, Indiana University Press, 1987.

LIBRERÍA DE MUJERES DE MILAN: No creas tener derechos: la generación de la libertad femenina en las ideas y vivencias de un grupo de mujeres, Madrid, Horas y Horas, 1991.

LONZI, CARLA: Escupamos sobre Hegel. La mujer clitorica y la mujer vaginal, Barcelona, Anagrama, 1981.

LÓPEZ AUSTIN, ALFREDO: Cuerpo humano e ideología. Las concepciones de los antiguos nahuas, 2 v. México, UNAM, IIA, 1980.

MARTÍN CASARES, AURELIA: : Antropología del género: culturas, mitos y estereotipos, Madrid, Cátedra, 2007.

MAUSS, MARCELL: Ensayo sobre el Don. Forma y razón del intercambio en las sociedades arcaicas, en Sociología y Antropología. Madrid, Tecnos, 1971

MEAD, MARGARET: Adolescencia, sexo y cultura en Samoa, Barcelona, Planeta Agostini, 1972.

---Sexo y temperamento en tres sociedades primitivas, Barcelona, Paidós, 2006.

MIANO, MARINELLA: Hombre, mujer y muxe en el Istmo de Tehuantepec, CONACULTA, INAH. México DF, Plaza y Valdés, 2003

MOORE, HENRIETTA: Antropología y feminismo, Madrid, Cátedra, 1999.

MURARO, LUISA: El orden simbólico de la madre, Madrid, horas y Horas, 1994.

NASH, MARY: Mujeres en el mundo: Historia, retos y movimientos, Madrid, Alianza Editorial, S. A., 2004.

NIETO, JOSE ANTONIO: Antropología de la sexualidad y diversidad cultural, Madrid, Talasa, 2003.

--- (comp): Transexualidad, transgenerismo y cultura: antropología, identidad y género, Barcelona, Talasa, 1998.

PÉREZ CASTRO, JUAN CARLOS: Los reneke o nawiki, en Cuicuilco "Homosexualidad, género y cultura en México", Vol 8, nº23, septiembre-diciembre, 2001.

PIKAZA, XAVIER : La mujer en las grandes religiones, Bilbao,Â Desclée de Brower, 1991.

Página 7 de 8

PINTADO, ANA PAULA: Tarahumaras: pueblos indígenas del México contemporáneo. México DF, CDI-PNUD, 2000.

PITT-RIVERS,Â JULIAN: Antropología del honor o política de los sexos, Barcelona, Crítica, 1979.

PONCE, PATRICIA: Sexualidades costeñas, un pueblo veracruzano entre el río y la mar.Â México DF, CIESAS, 2006.

PIUSSI, ANNA MARÍA, MAÑERU, ANA: Educación, nombre común femenino, Octaedro, Barcelona, 2006

QUEZADA, NOEMÍ: Sexualidad, amor y erotismo. México prehispánico y México colonial, México, UNAM. Plaza y Valdés,1996.

REED, EVELYN: La evolución de la mujer: del clan matrilineal a la familia patriarcal, México DF, Fontamara, 1980.

REEVES SANDAY, PEGGY: Poder femenino y dominio masculino. Sobre los orígenes de la desigualdad sexual., Barcelona, Editorial Mitre, 1981.

RESTAINO, F. y CAVARERO, ADRIANA, Le filosofie feminista, Torino, Paravia, 1999.

RIVERA, Mª MILAGROS, La diferencia sexual en la historia, Valencia, Universitat de Valencia, 2005.

ROSCOE, WILL: The Zuni Man-Woman, Albuquerque, University of New Mexico Press, 1991.

---Changins ones. Third and fourth genders in Native North Améric, New York, St. Martin's Press, 1998.

RUBIN, Gayle, "El tráfico de mujeres. Notas sobre la 'economía política' del sexo", en Marta Lamas (comp.), El género: la construcción cultural de la diferencia sexual, México, UNAM, 1996.

RUZ, MARIO HUMBERTO: "La semilla del hombre. Fertilidad y sexualidad entre los mayas contemporáneos". En Susana Lerner (ed.), Varones, sexualidad y reproducción. México, El Colegio de México. 1998, pp. 193-221.

SEGARRA, MARTA (Ed.): Entrevistas a Hélène Cixous. No escribimos sin cuerpo, Barcelona, Icaria, 2010

SENDÓN DE LEÓN, VICTORIA: MARCAR LAS DIFERENCIAS, Icaria, Barcelona, 2002

---Matria. El horizonte de lo posible, Madrid, Siglo XXI, 2006.

SOFIAS: El saber es un placer, horas y Horas, Madrid, 2007

VALCARCEL, AMELIA: Rebeldes: hacia la paridad, Plaza y Janés, Barcelona, 2000

VENDRELL, JOAN: "Sexualmente no identificados: aproximación al nomadismo sexual entre jóvenes mexicanos". Revista de Estudios de Antropología Sexual, N,1(2005), 93-111.

VIÑUALES, OLGA: Lesbofobia, Barcelona, Bellaterra, 2002.

VIOLI, P.: El infinito singular, Madrid, Cátedra, 1991.

WILLIAM FOSTER, DAVID: Producción cultural e identidad homoerótica: teoría y aplicación, San José, Universidad de Costa Rica, 2000

ZAMBRANO, MARÍA: Filosofía y Educación. Manuscritos, Ágora, Málaga, 2007

WEBS:
<http://webs.uvigo.es/etnicsexualidad/>
http://webs.uvigo.es/hildegart/HildegartWeb/Grupo_de_Investigacion.html
<http://webs.uvigo.es/pmayobre/> (Feminismos, Géneros Identidades)

Recomendaciones

DATOS IDENTIFICATIVOS**Xénero e Educación**

Materia	Xénero e Educación			
Código	005M138V01109			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria na Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptor	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OB	1	1c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Didácticas especiais Dpto. Externo			
Coordinador/a	Valcarce Fernández, Margarita			
Profesorado	Fernández Villarino, María de los Ángeles Rodríguez Castro, Yolanda Valcarce Fernández, Margarita			
Correo-e	mvalcarce@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	Esta asignatura propónse mostrar a transversalidade do xénero na educación, nas súas diferentes vertentes e opcións deportivas, académicas e profesionais.			

Competencias de titulación

Código			
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar		
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras		
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador		
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade		
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade		
A10	Relacionar os contidos do mestrado coa experiencia persoal e con situacións educativas reais, mediante a utilización de narracións autobiográficas		
A11	Coñecer e aplicar procesos de toma de decisións relacionadas co tratamento da diversidade. Ser capaz de discernir as ideas nas que se fundamentan esas decisións, anticipando tamén os seus efectos		
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.		
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade		
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas		

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Coñecer e valorar o proceso de incorporación das mulleres á educación, a formación, o emprego e o deporte.	saber Saber estar / ser	A1 A9 B3
Valorar de forma crítica os modelos educativos diferenciados de mulleres e homes.	saber facer Saber estar / ser	A3 A10
Coñecer a realidade deportiva feminina	saber	A11 B4

Identificar os recursos dispoñibles para afrontar a aprendizaxe da educación física en igualdade	saber	A7
Avaliar programas educativos-deportivos e habilidades para utilizar procedementos de avaliación que melloren a aprendizaxe desde a perspectiva de xénero	saber	A2
Exercer a función orientadora nos distintos contextos profesionais, educativos e laborais, con perspectiva de xénero.	saber facer	A3
Manexar estratexias de asesoramento en materia de xénero para o profesorado, outros profesionais de axuda, as familias, a sociedade e as organizacións	saber facer	A2 B1
Seleccionar recursos e instrumentos para a intervención orientadora e formativa con perspectiva de xénero en contextos formais, non formais e informais.	saber saber facer Saber estar / ser	A2 B1

Contidos

Tema	
1.- Abordaxe conceptual e teórico dos estereotipos de xénero e o sexismo.	1.1.-Conceptos chave relacionados coa igualdade de oportunidades 1.2.-Os Estereotipos de xénero: evolución, modelos e tipos (estereotipos descritivos e prescriptivos). 1.3.-O Sexismo Ambivalente: a evolución do sexismo hostil (tradicional) ao sexismo benevolente (moderno). 1.4.-Da separación dos sexos á Coeducación: análise da realidade actual no sistema educativo
2.- A Orientación profesional e laboral con perspectiva de xénero.	2.1.- A segregación horizontal e vertical no mercado laboral. 2.2.- Sentido e significación sociosimbólica de homes e mulleres no sistema produtivo. A construción da identidade profesional. 2.3.- A acción orientadora con perspectiva de xénero na formación e o emprego. A decisión vocacional sen rumbos e prexuízos. 2.4.- Recursos para a formación e a orientación con perspectiva de xénero.
3.- A diversidade na práctica deportiva en función do xénero. Estratexias e programas de intervención no ámbito escolar	3.1.- Análise da práctica deportiva feminina. Visión desde a realidade social. 3.2.- Estratexias e programas de intervención desde a educación formal na aula de educación física. 3.3.- Estratexias e programas de intervención desde as experiencias en formación de profesores de educación física.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Sesión maxistral	9	7.5	16.5
Resolución de problemas e/ou exercicios	10	23	33
Titoría en grupo	4	0	4
Traballos tutelados	0	28	28
Outros	5	0	5
Estudo de casos/análises de situacións	3	0	3
Actividades introdutorias	3	0	3
Cartafol/dossier	0	15	15
Outras	0	5	5

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Sesión maxistral	Exposición por parte das profesoras dos temas obxecto da materia.
Resolución de problemas e/ou exercicios	Actividades na que o alumnado analiza e/ou resolve situacións ou problemas tomados da realidade educativa, orientadora e laboral, relacionados coa materia
Titoría en grupo	Entrevistas que o alumnado mantén coas profesoras individual ou en grupo para recibir asesoramento ou orientación nas actividades programadas na materia.
Traballos tutelados	Documentos propostos polas profesoras e elaborados polo alumnado acerca de aspectos teórico/prácticos da materia, de extensión limitada.
Outros	Realización de distintas WebQuest nos laboratorios de Informática.
Estudo de casos/análises de situacións	Análise de situacións reais, autobiográficas ou non, así como simuladas, nas que se observen condutas sexistas.

Actividades introductorias	Actividades destinadas a coñecer ao alumnado, presentar a materia e dar pautas xerais para a realización de actividades de aprendizaxe e traballos tutelados.
----------------------------	---

Atención personalizada

	Descrición
Resolución de problemas e/ou exercicios	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, na propia aula e a través da plataforma da Universidade. As e os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que comunique o profesorado no seu despacho.
Traballos tutelados	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: por correo electrónico, na propia aula e a través da plataforma da Universidade. As e os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que comunique o profesorado no seu despacho.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Resolución de problemas e/ou exercicios	Realización de actividades na aula	40
Traballos tutelados	Realización de traballos	40
Cartafol/dossier	Cartafol con actividades realizadas, materiais de interese localizados, etc.	10
Outras	Actividade de módulo	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

O alumnado que por diversas circunstancias xustificadas documentalmente, non alcance o 80% da asistencia correspondente ás actividades de aula deberá realizar as seguintes actividades:

Lectura e análise dos documentos propostos polas profesoras acerca da temática da materia. Poderá alcanzar ata 3 puntos

Resolución das actividades desenvolvidas en clase. Poderá alcanzar ata 3 puntos

Realización dun traballo conxunto da materia, titorizado, que proporán as profesoras da materia. Poderá alcanzar ata 4 puntos

As actividades non superadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas.

Bibliografía. Fontes de información

- Eagly, A. H., & Mladinic, A., Gender stereotypes and attitudes toward women and men., *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15, 543-558., 1989
- Bem, S., Gender schema theory: A cognitive account of sex typing, *Psychological Review*, 88, (4) 354-364, 1981
- Eastwick, P. W., Eagly, A. H., Glick, P., Johannesen-Schmidt, Fiske, S., Blum, A.M.B., Eckes, T., Hu, Is traditional gender ideology associated with sex-typed mate preferences? A test in nine nations., *Sex Roles*, 1, 1-11, 2006
- Glick, P. & Fiske, S. T., The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism., *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512, 1996
- Lameiras Fernández, M., Rodríguez Castro, Y., Calado Otero, M., Foltz & Carrera Fernández, M., Expressive-Instrumental traits and sexist attitudes among Spanish university professors, *Social Indicators Research*, 80, 583-599, 2007
- Lameiras, M., Rodríguez Castro, Y. & González Lorenzo, M., Evolution of Hostile Sexism and Benevolent Sexism in a Spanish Sample, *Social Indicators Research*, 66, 197-211, 2004
- Rodríguez Castro, Y., Lameiras Fernández, M., Carrera Fernández, M.V. & Failde, J.M., Aproximación conceptual al sexismo ambivalente: Estado de la cuestión, *SUMMA Psicológica*, 6 (2), 131-142, 2009
- Rodríguez Castro, Y., Lameiras Fernández, M., Magalhaes, M.J. & Carrera, M.V., Los rasgos expresivos e instrumentales de la comunidad educativa española: Estudiantes, padres/madres y docentes, *Summa Psicológica UST*, 2, 2010
- Spence, J. T. & Buckner, C., Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes, *Psychology of Women Quarterly*, 24, 44-62, 2000
- Swim, J. K., Aikin, W.S., Hall, W. S. & Hunter, B. A, Sexism, and Racism: Old-fashioned and Modern Prejudices, *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 2, 199-214, 1995
- Tomé, A. & Rambla, X., *Contra el sexismo. Coeducación y democracia en la escuela*, Barcelona: Síntesis, 2001
- Tougas, F., Brown, A. M., Beaton & Joly, S. (1995), Neosexism: Plus Ça Change, Plus C'est Pareil, *Journal of Personality and Social Psychology*, 21, 842-849, 1995
- García, M.F., *Educación y orientación para la igualdad en razón del género, perspectiva teórica y propuestas de actuación*, Madrid: UNED, 2003
- Santos Guerra, M. A. (Coord.), *Perspectiva de género en la organización escolar*, Barcelona: Grao, 2000

- Jato, E. y Méndez, M.J. (Coords), Elixir o futuro sen prexuízos, Santiago de Compostela: Tórculo Artes Gráficas, S.L. , 2006
- Bandura, A, Auto-efficacité. Le sentiment d' efficacité personnelle, Paris:De Boeck, , 2003
- Berroeta, B., Si no sabes a dónde vas... acabarás en otro lugar, En M. S. Alcalá et al. Hacia una orientación profesional no sexista.Pamplona: Gobierno de Navarra, 5, 1998
- Coscojuela, R. e Subías, R., ¿Hombres dirigentes y mujeres ejecutoras?, Cuadernos de Pedagogía, 211, 65-67, 1993
- Echezarreta, P. et al., Programa coeducativo de orientación académicoprofesional para la educación secundaria., Vitoria: Servicio Central del Gobierno Vasco, 1999
- Espín, J; Rodríguez Moreno, M. L; Donoso, T. et al., Análisis de recursos educativos desde la perspectiva no sexista, Barcelona: Laertes, 1996
- Ferrer, M.P. e Sánchez, I., Toma de decisión vocacional no sesgada por razón de sexo, Madrid: CIDE, 1995
- Méndez, M.J., Condicionantes de xénero e clase social na elección académicoprofesional no ensino secundario, Inédito, 1999
- Jato, E. y Valcarce, M. , A/o axente de igualdade de oportunidades: ámbitos de actuación e competencias profesionais, en Jato, E. e Iglesias, L. Xénero e Educación Social,(79-97), Santiago de Compostela: Edicións Laio, 2003
- Valcarce, M. , Xénero e traballo asalariado, en Cid, X. M. Repensar a educación e a sociedade: realidades e desafíos (81-93), Vigo: Servicio de P, 2006
- Jato, E., Valcarce, M. y Diz, J, Elementos para a elaboración do perfil profesional de especialistas na área de igualdade de oportunidades para as mulleres, En Gernaldes, C. y Otras (2003): Integração das políticas e sistemas de educação e formação-perspecti, 2002
- Jato, E., Méndez, M.J., Iglesias, L. (Coords) e Diz, J., Valcarce, M., Fernández, X.R., Rodríguez,, Xénero e igualdade de oportunidades. Materiais para a formación, Santiago de Compostela: Tórculo Artes Gráficas, 2006
- Valcarce, M. y Otras, Guía de Buenas prácticas en Género. (Proyecto piloto Leonardo Da Vinci), Fundación Comarcal Valdeorras., 2006
- López, V.M., Monjas, R. y Pérez, D. , Buscando alternativas a la forma de entender y practicar la educación física escolar, Barcelona: Inde, 2003
- Pillado, N., Fernández, M.A., Mirás, A., Toja, B., Roca, M., Alvariñas, M. López, S. y Rodríguez, P., Memoria de una investigación-acción: atención a la diversidad en el aula desde el trabajo en grupo , En M.A. González Valeiro, J.A. Sánchez Molina y A. Areces Gayo (eds), Actas del IV Congreso de la As, 2006
- Prat, M. y Soler, S. , Actitudes, valores y normas en la educación física. , Barcelona: Inde, 2004
- Ruíz, J.V., Pedagogía de los valores en educación física, Madrid: CCS, 2004
- Wandzilack, T.H., Values development through physical education and athletics. , Quest, 37, 176-185, 1985

Recomendacións

Outros comentarios

Con independencia de la situación particular de cada alumna/alumno, se recomienda la asistencia a las clases, con el fin de interaccionar con las profesoras y realizar las actividades de aprendizaje en grupo.

Se recomienda igualmente resolver las dudas con tiempo suficiente para cumplir los plazos de entrega de los trabajos o actividades propuestos para la evaluación.

DATOS IDENTIFICATIVOS**Calidade de Vida das Persoas con Discapacidade**

Materia	Calidade de Vida das Persoas con Discapacidade			
Código	005M138V01201			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	2c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Didácticas especiais			
Coordinador/a	Martínez Vidal, Aurora			
Profesorado	Barreiros de la Torre, Delmiro Martínez Vidal, Aurora			
Correo-e	aurora@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	<p>A pesar do recoñecemento da calidade de vida como un dereito dos cidadanos da sociedade actual, non todo o mundo ten igualdade de acceso a este dereito. Concretamente as persoas con discapacidade teñen problemas de acceso ao benestar, a vida saudable, ao ocio activo, o desenrolo persoal e social; problemas reais algunhas ocasións e problemas derivados da falta de conciación social, en outras. Ambos tipos de problemas constitúen verdadeiras barreiras para que as persoas con discapacidade disfruten de unha vida plena, física, psíquica e socialmente. É polo que esta situación debe abordarse desde un prisma múltiple, que evalúe os diferentes axentes que interveñen nesta situación, que detecte as necesidades individuais e que permita realizar propostas de meiora neste sentido.</p> <p>Esta materia, ubicada no bloque Necesidades Educativas Especiales aborda a calidade de vida das persoas con discapacidade desde diferentes perspectivas:</p> <p>a. Perspectiva psicosocial e a redución de estereotipos en familias e sociedade.</p> <p>b. Actividade física e práctica deportiva saudable a través do ocio activo.</p>			

Competencias de titulación

Código			
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar		
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras		
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade		
A9	Comprender, analizar e valorar as dimensións éticas e políticas implícitas nos procesos educativos formais e non formais en contextos de diversidade		
A12	Ser capaz de emitir unha valoración crítica sobre programas, materiais e prácticas educativas e socio-educativas relacionadas coa diversidade		
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade		
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios		
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade		
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas		
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións		

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
-------------------------	-----------	--------------

- Comprender o concepto de calidade de vida das persoas con discapacidade desde unha perspectiva multidisciplinar	saber	A1
- Ser capaz de optimizar a saúde das persoas con discapacidade.	saber facer	A2
- Capacitar para a aplicación das técnicas para a redución de estereotipos fronte á discapacidade	saber facer	A2 A9 B3
- Concienciar da importancia do deporte na calidade de vida das persoas con discapacidade	Saber estar / ser	A12 A13 B5
- Organizar e xestionar actividades deportivas adaptadas ás diferentes discapacidades	saber facer	A7 A13 B2 B4

Contidos

Tema

1. Calidade de vida e discapacidade: unha perspectiva psico-social	1.1. Estereotipos como compoñentes dos prexuízos 1.2. Identidade social e discapacidade. 1.3. Técnicas para a redución de prexuízos fronte á situación de discapacidade. 1.4. Prácticas de autodefensa para persoas con discapacidade para dirixir e controlar as súas condicións e calidade de vida.
2. O deporte como factor de calidade de vida das persoas con discapacidade	2.1. Aproximación conceptual o deporte adaptado: Contribución do deporte adaptado o desenvolvemento persoal e inclusión social. 2.2. Diferentes modelos deportivos para as persoas con discapacidade: deporte paralímpico e deporte para todos. 2.3. Bases dunha proposta deportiva para as persoas con discapacidade: Adaptación, sensibilización e eliminación de barreiras. 2.4. Actividades terapéuticas con animais

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Sesión maxistral	9	21.5	30.5
Traballos de aula	12	36	48
Titoría en grupo	4	0	4
Saídas de estudo/prácticas de campo	5	0	5
Traballos tutelados	0	21	21
Eventos docentes e/ou divulgativos	4	0	4

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Sesión maxistral	Exposición dos contidos fundamentais da materia coa axuda das tecnoloxías axeitadas e demandando participación do alumnado.
Traballos de aula	Actividades de aplicación dos coñecementos adquiridos a situacións prácticas relacionadas coa calidade de vida: concienciación social, adaptación de recursos, aplicación de técnicas.
Titoría en grupo	As horas de titoría en grupo dedicarase a expor e resolver todas as dúbidas que os alumnos atopan, tanto nos traballos de aula como nos traballos autónomos
Saídas de estudo/prácticas de campo	Saídas a institucións especializadas nalgún dos contidos da materia. De non poder realizarse, organizaríase unha actividade complementaria na aula
Traballos tutelados	Realización de traballos, proxectos ou actividades realizadas de forma autónoma, baixo o asesoramento dos docentes.
Eventos docentes e/ou divulgativos	Este apartado refírese a aquelas actividades organizadas de xeito común para todo o módulo: conferencias, debates, visitas...

Atención personalizada

Descrición

Traballos de aula	As actividades desenvolvidas na aula serán obxecto de atención personalizada, sempre que o alumno o requira. Nas titorías prestarase atención personalizada a todos os alumnos que o necesiten. Tanto as actividades de aula como as de carácter autónomo poderán ser obxecto de atención personalizada
Titoría en grupo	As actividades desenvolvidas na aula serán obxecto de atención personalizada, sempre que o alumno o requira. Nas titorías prestarase atención personalizada a todos os alumnos que o necesiten. Tanto as actividades de aula como as de carácter autónomo poderán ser obxecto de atención personalizada
Traballos tutelados	As actividades desenvolvidas na aula serán obxecto de atención personalizada, sempre que o alumno o requira. Nas titorías prestarase atención personalizada a todos os alumnos que o necesiten. Tanto as actividades de aula como as de carácter autónomo poderán ser obxecto de atención personalizada

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Aplicación dos contidos teóricos a situacións prácticas relacionadas coa calidade de vida das persoas con discapacidade, xa sean situacións reais ou simuladas.	50
Eventos docentes e/ou divulgativos	Participación en actividades de módulo: conferencias, mesas redondas e visitas a centros ou institucións.	10
Saídas de estudo/prácticas de campo	Participación na saída de estudo e posterior reflexión.	10
Traballos tutelados	Valoración das actividades realizadas de forma autónoma	30

Outros comentarios e segunda convocatoria

Todas as competencias non alcanzadas ao longo do curso poderán ser recuperadas no mes de xullo. O alumnado que por motivos de traballo non poida asistir con regularidade, realizará as probas de avaliación que non impliquen asistencia e completarán a mesma cun traballo autónomo sobre algún dos temas impartidos.

Bibliografía. Fontes de información

- Ríos Hernández et al., El juego y los alumnos con discapacidad, Paidotribo, 1998
- VV. AA., Carta Europea del Deporte para Todos: personas con discapacidad, Ministerio de Asuntos sociales, 1988
- Schalock, Robert L., Calidad de vida. Manual para profesionales de la educación, salud y servicios comunitarios, Alianza D. L., 2003
- Verdugo Alonso, M. A. y Aguado Díaz, A. L., Personas con discapacidad. Perspectivas psicopedagógicas y rehabilitadoras, Madrid Siglo XXI, 1998

Recomendacións

Outros comentarios

E moi importante que os alumnos/as asistan a presentación da materia, na que se expoñen as liñas a seguir o longo da mesma, tanto sobre os contidos teóricos como sobre as actividades prácticas a realizar, criterios de avaliación e bibliografía recomendada.

DATOS IDENTIFICATIVOS**Medidas de Atención a la Diversidad para Personas con Altas Capacidades**

Materia	Medidas de Atención a la Diversidad para Personas con Altas Capacidades			
Código	O05M138V01202			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar en la Diversidad en Contextos Educativos			
Descriptores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OP	1	2c
Idioma	Castellano Gallego			
Departamento	Análisis e intervención psicosocioeducativa Didáctica, organización escolar y métodos de investigación Didácticas especiales			
Coordinador/a	González Fernández, Antonio			
Profesorado	Díaz Pereira, María del Pino González Fernández, Antonio González Fontão, María del Pilar			
Correo-e	aglez@uvigo.es			

Web

Descripción xeral En línea con la atención a las diferentes características y circunstancias personales que configuran la heterogeneidad en el ámbito educativo, y la cobertura de las específicas necesidades que puedan presentar los alumnos/las, uno de los aspectos que reclama atención diferenciada es el alumnado altamente capacitado.

Los alumnos/las que en algún aspecto del suyo desarrollo presentan elevadas capacidades cognitivas, un talento superior, mayores posibilidades de aprendizaje que sus compañeros, no pueden, desde el punto de vista educativo y social, ser ignorados a riesgo de no favorecer el pleno desarrollo de por sí potencial y futuro desarrollo profesional.

ES innegable, además, el derecho que les asiste a recibir una educación acorde sus circunstancias y adaptada sus necesidades en el marco de una escuela comprensiva y inclusiva como propugna la LOE, 2006. Entre lo anterior y nuevo marco legislativo se regulan distintos aspectos relacionados con el diagnóstico, atención y respuesta a las necesidades específicas de apoyo educativo que presentan los estudiantes altamente capacitados.

En este sentido, es necesario prestar la máxima atención el proceso de identificación y valoración de las necesidades educativas de los alumnos mas capaces (sobre todo en un momento en el que se detecta un creciente interés en distintos sectores de la sociedad en que se reconozca esta condición en un número cada vez mayor de alumnos/las) y diseñar la respuesta educativa madres idónea en relación a los apoyos y a los servicios que eventualmente puedan requerir al largo del proceso de escolarización.

Otro ámbito específico a considerar en relación con las altas capacidades, tiene que ver con la práctica deportiva de alto rendimiento.

La práctica de actividades deportivas competitivas es frecuente en la población de jóvenes/las de nuestro país. Los datos del Consejo Superior de Deportes del 2007, reflejan un número superior a 3.000.000 de deportistas federados en España. La situación en nuestra comunidad no es diferente, encontrando en el pasado año un total de 211.000 jóvenes/las federados que participan en alguna actividad deportiva de competición.

La mayoría de estos chicos/las deben compatibilizar las exigencias y objetivos que exige el *entrenamiento de alto nivel con el suyo desarrollo académico y profesional, requiriendo de los profesionales educativos diferentes estrategias de apoyo psicológico y educativo que serán revisadas en esta materia.

Competencias de titulación

Código

A1	Comprender los principios básicos de los grandes ámbitos de la diversidad desde una perspectiva multidisciplinar, siendo capaz de describir y comparar las diferentes corrientes teóricas dominantes en cada ámbito.
A2	Adquirir habilidades básicas de diseño, aplicación y evaluación de propuestas de intervención dirigidas a trabajar con la diversidad, valorando especialmente las aportaciones innovadoras.
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionales relacionadas con el tratamiento de la diversidad, detectando puntos fuertes y débiles, con especial énfasis en las de carácter innovador.
A4	Realizar estudios sistemáticos, sobre todo los que impliquen avances de prácticas educativas, siendo capaz de difundirlos con claridad a diverso tipos de audiencias
A5	Elaborar materiales específicos para trabajar con la diversidad, valorando, en la medida de las posibilidades, su aplicación en la práctica.
A6	Conocer la legislación básica referida a la diversidad en los contextos educativos y socio-educativos, analizando su implicación en el ejercicio profesional.
A7	Identificar los servicios de apoyo escolares y socio-comunitarios que pueden ser de utilidad en el ámbito de la diversidad.
A9	Comprender, analizar y valorar las dimensiones éticas y políticas implícitas en los procesos educativos formales y no formales en contextos de diversidad.
A13	Promover una actitud positiva hacia las ideas y las prácticas educativas innovadoras relacionadas con la diversidad.
B1	Utilizar las nuevas tecnologías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir y compartir ideas, etc.
B2	Dominar diferentes estrategias metodológicas con el propósito de mejorar las conductas profesionales y facilitar el aprendizaje autónomo, a través del empleo de recursos como los contratos de aprendizaje, el aprendizaje basado en problemas o el uso de portafolios.
B3	Adquirir conductas de respeto y de ayuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidad.
B4	Adquirir las habilidades básicas para el debate y la exposición de ideas fundamentadas.
B5	Favorecer el trabajo cooperativo, asumiendo responsabilidades y aceptando la disparidad de opiniones.

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipología	Competencias
Adquirir los conceptos fundamentales referidos a la superdotación en sus diferentes aspectos, que sirvan de base para reflexionar sobre el tema y para planificar líneas de intervención coherentes	saber	A1 A3 A9 B1 B2 B3
Conocer la legislación básica relativa a los estudiantes con altas capacidades y a los deportistas de élite, especialmente en lo relativo al sistema educativo.	saber	A6 B1
Analizar y valorar diferentes programas y modalidades de intervención en alumnos con elevadas capacidades, para mejorar su ajuste escolar	saber saber hacer	A3 A4 A5 A9 B2 B3 B4
Conocer y analizar los distintos programas de apoyo al deportista existentes en las diversas instituciones sociales y educativas y así ser capaz de asesorar a padres, entrenadores, directivos o educadores de cara a preservar el adecuado desarrollo psico-educativo del/a joven deportista.	saber saber hacer	A2 A3 A5 A9 B2 B4
Ser capaz de comprender y valorar la práctica deportiva de alto rendimiento como una fuente de diversidad en el ámbito social y educativo	saber hacer Saber estar /ser	A7 A9 A13 B2 B3 B4 B5

Favorecer actitudes positivas de cara a los estudiantes con altas capacidades y de cara a su adecuado ajuste escolar	saber hacer	A5
	Saber estar /ser	A6
		A7
		A9
		A13
		B2
		B3
		B4

Contenidos

Tema	
1. EL ALUMNADO CON ALTAS CAPACIDADES	1.1. Aproximación conceptual 1.2. Legislación 1.3. Características 1.4. Necesidades educativas
2. LA IDENTIFICACIÓN DE LOS ESTUDIANTES ALTAMENTE CAPACITADOS	2.1. Instrumentos de identificación de alumnos con altas capacidades: inteliGencia Y motivación. 2.2. Motivación en alumnos con altas capacidades: descripción y mejora.
3. RESPUESTA EDUCATIVA A LOS ALUMNOS CON ALTAS CAPACIDADES	3.1. Orientaciones organizativas de la respuesta educativa 3.2. Modalidades de intervención 3.3. Situación en algunas comunidades y países.
4. OS DEPORTISTAS DE ALTO RENDIMIENTO. NECESIDADES DE APOYO PSICOLÓGICO Y EDUCATIVO	4.1. Necesidades de apoyo psico-educativo en deportistas de alto rendimiento 4.2. Valores educativos del deporte 4.3. Modelos de apoyo educativo al/a deportista de alto rendimiento 4.4. Instrumentos de interés para la intervención psicoeducativa en el ámbito del deporte competitivo.

Planificación

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Actividades introductorias	1	5	6
Sesión magistral	9	0	9
Trabajos de aula	13	0	13
Estudio de casos/análisis de situaciones	3	0	3
Trabajos tutelados	0	49.5	49.5
Portafolio/dossier	0	24	24
Otras	8	0	8

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxías

	Descrición
Actividades introductorias	Actividadees encaminadas a tomar contacto con el alumnado de la materia, a presentársela con las finalidades siguientes: transmitir los objetivos que se persiguen; detallar los contidos que se trabajarán; explicar la metodología que se utilizará; finalmente, enumerar y aclarar los criterios de evaluación.
Sesión magistral	Exposición, por parte del profesorado, de los contenidos sobre la materia objeto de estudio, bases teóricas y/o directrices de un trabajo, ejercicio o proyecto a desarrollar por el estudiante.
Trabajos de aula	El estudiante desarrolla ejercicios o proyectos en el aula bajo las directrices y supervisión del profesor. Puede estar vinculado su desarrollo con actividades autónomas del estudiante
Estudio de casos/análisis de situaciones	Analizar situaciones reales o simuladas que impliquen situaciones problemáticas con personas de altas capacidades
Trabajos tutelados	El estudiante, de manera individual elabora un documento sobre la temática de la materia o prepara seminarios, investigaciones, memorias, ensayos, resúmenes de lecturas, conferencias, etc. Generalmente se trata de una actividad autónoma de/de los estudiante/s que incluye la búsqueda y recogida de información, lectura y manejo de bibliografía, redacción...

Atención personalizada

Descrición

Trabajos tutelados	La atención personalizada al alumnado se realizará a través de diferentes métodos: presencialmente en clase; utilizando la plataforma Faitic-TEMA, el correo electrónico, telefónicamente y directamente en la propia aula de 20 a 22 horas los jueves y viernes en los que se imparte docencia. El alumnado también podrá hacer uso de las horas de tutoría que tiene el profesorado en su despacho.
Trabajos de aula	La atención personalizada al alumnado se realizará a través de diferentes métodos: presencialmente en clase; utilizando la plataforma Faitic-TEMA, el correo electrónico, telefónicamente y directamente en la propia aula de 20 a 22 horas los jueves y viernes en los que se imparte docencia. El alumnado también podrá hacer uso de las horas de tutoría que tiene el profesorado en su despacho.
Portafolio/dossier	La atención personalizada al alumnado se realizará a través de diferentes métodos: presencialmente en clase; utilizando la plataforma Faitic-TEMA, el correo electrónico, telefónicamente y directamente en la propia aula de 20 a 22 horas los jueves y viernes en los que se imparte docencia. El alumnado también podrá hacer uso de las horas de tutoría que tiene el profesorado en su despacho.

Evaluación		
	Descripción	Cualificación
Trabajos tutelados	El estudiante elabora un documento sobre la temática de la materia o prepara memorias, resúmenes de lecturas, etc. Se trata de una actividad autónoma de/de los estudiante/s que incluye la búsqueda y recogida de información, lectura y manejo de bibliografía, redacción...	50
Estudio de casos/análisis de situaciones	Análisis de situaciones reales o simuladas	10
Portafolio/dossier	Documento elaborado por el estudiante que recopila información sobre las experiencias, proyectos, tareas y trabajos realizados durante el proceso de formación.	30
Otras	Asistencia a la Actividad de Módulo.	10

Outros comentarios e segunda convocatoria

Para superar la materia hace falta alcanzar el 50% de la puntuación en las actividades de aula y el 50% en el trabajo tutelado. Las actividades no superadas en la primera convocatoria podrán ser recuperadas en la convocatoria de julio. El alumnado que por motivo justificado no *poda asistir a todas las sesiones presenciales contará con actividades alternativas.

Fuentes de información

Referencias bibliográficas presentes en la Biblioteca de la Universidad de Vigo:

Alonso Bravo, J. A. (2003). *Manual internacional de superdotación (manual para profesores y padres)*. Madrid: EOS.

Artola González, T. (2005). *Niños con altas capacidades: quiénes son y cómo tratarlos*. Madrid: Entha DL.

González Fontao, M. P. (2010). *Estudiantes con altas capacidades*. Santiago de Compostela: Andavira.

Martínez Torres, M. (2010). *Alumnado con altas capacidades*. Barcelona: Graó.

Regadera López, A. (2002). *Identificación y tratamiento de alumnos con altas capacidades: adaptaciones curriculares Primaria y ESO*. Valencia: Brief.

Recomendaciones

Outros comentarios

1. Asistir el primer día de clase te resultará muy beneficioso para comprender los objetivos generales de la materia y su dinámica organizativa. En la primera sesión, los profesores de la materia darán una visión de conjunto y anticiparán las tareas y actividades que serán llevadas a cabo.
2. Será especialmente importante acudir a las tutorías de los/as profesores/as siempre que lo necesites, así como la visita frecuente a la plataforma docente de nuestra Universidad "TEMA". En ella podrás encontrar todas las actividades que deberás realizar para tu formación y para la superación de esta materia, avisos, calificaciones, etc.
3. Tu condición de alumno/a de la Universidad de Vigo te abre las puertas a muchos recursos, ofertas y servicios. En el SIOPE encontrarás toda la información sobre las posibilidades formativas, culturales y deportivas que puedes encontrar en nuestra

DATOS IDENTIFICATIVOS**Medidas de Atención á Diversidade para Alumnas/Alumnos con Necesidades Educativas**

Materia	Medidas de Atención á Diversidade para Alumnas/Alumnos con Necesidades Educativas			
Código	O05M138V01203			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinar na Diversidade en Contextos Educativos			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	4.5	OB	1	2c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Análise e intervención psicosocioeducativa Psicología evolutiva e comunicación			
Coordinador/a	García Señorán, María del Mar			
Profesorado	García Señorán, María del Mar Ojea Rúa, Manuel Rodríguez Rodríguez, Juan Luís			
Correo-e	msenoran@uvigo.es			
Web	http://http://www.masterdiversidade.com/index.php			
Descrición xeral	A materia Medidas de atención á diversidade para alumnas/os con necesidades educativas forma parte do módulo Necesidades educativas especiais, e céntrase prioritariamente nos seguintes aspectos: As necesidades educativas do alumnado no novo currículo; a avaliación psicopedagóxica; os trastornos xeneralizados do desenvolvemento e os déficits atencionais. Esta materia contribúe á consecución dos obxectivos do máster centrados na adquisición de formación teórica de carácter multidisciplinar no ámbito das necesidades educativas especiais, no estudo de situacións reais nos contextos educativos, na análise de experiencias educativas innovadoras, na adquisición do coñecemento necesario para a avaliación das necesidades dos alumnos/as con necesidades educativas especiais e de destrezas para o deseño e posta e práctica de propostas de intervención que contribúan o avance da súa aprendizaxe.			

Competencias de titulación

Código				
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar			
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras			
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador			
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica			
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional			
A11	Coñecer e aplicar procesos de toma de decisións relacionadas co tratamento da diversidade. Ser capaz de discernir as ideas nas que se fundamentan esas decisións, anticipando tamén os seus efectos			
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade			
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.			
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións			

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
-------------------------	-----------	--------------

Ser competente para arbitrar medidas educativas na atención a diversidade	saber saber facer	A2 A3
Ser competentes para realizar traballos en equipo	saber facer Saber estar / ser	B5
Empregar recursos tecnolóxicos no ámbito das necesidades educativas	saber facer	B1
Ser competente no marco xeral da educación especial, mediante o estudo do ámbito lexislativo e as iniciativas actuais da Unión Europea na atención organizativa e curricular aos ANEAE.	saber	A6 A13
Capacidade para realizar procesos de diagnóstico aos ANEAE	saber facer	A1 A2
Capacidade para deseñar e aplicar procesos de intervención educativa en ANEAE.	saber facer	A2 A5
Capacidade para realizar o seguimento da implementación dos programas iniciados nos ANEAE.	saber facer Saber estar / ser	A11
Ser competente no coñecemento dos Trastornos do Espectro Autista, diagnóstico e intervención educativa	saber saber facer	A1
Ser competente no coñecemento do Trastorno por Déficit de Atención con Hiperactividade, diagnóstico e intervención educativa	saber saber facer	A1

Contidos

Tema	
MEDIDAS CURRICULARES E ORGANIZATIVAS NO ÁMBITO ESCOLAR	CONCEPTUALIZACIÓN DA ATENCIÓN Á DIVERSIDADE ESCOLARIZACIÓN DOS ALUMNOS CON NEE MEDIDAS CURRICULARES NO ÁMBITO ESCOLAR MEDIDAS ORGANIZATIVAS NO ÁMBITO ESCOLAR
A AVALIACIÓN PSICOPEDAGÓXICA	TÉCNICAS E INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN PSICOPEDAGÓXICA ELABORACIÓN DUN INFORME PSICOPEDAGÓXICO
O ALUMNADO CON TDAH	O PROCESO ATENCIONAL. FACTORES DETERMINANTES. DÉFICITS DA ATENCIÓN O TRASTORNO POR DÉFICIT DE ATENCIÓN CON HIPERACTIVIDADE. DIFICULTADES PERSOALES E ESCOLARES. AVALIACIÓN E INSTRUMENTOS PARA O DIAGNÓSTICO DO TDAH INTERVENCIÓN PARA A MELLORA DO PROCESO ATENCIONAL ANÁLISE DE PROGRAMAS
O ESPECTRO AUTISTA	CONCEPTO DE TRASTORNOS XENERALIZADOS DO DESENVOLVEMENTO O TRASTORNO AUTISTA O ESPECTRO AUTISTA OUTROS TRASTORNOS XENERALIZADOS DO DESENVOLVEMENTO MODELOS EXPLICATIVOS DIAGNÓSTICO DO ESPECTRO AUTISTA PROGRAMAS PSICOEDUCATIVOS EN ESTUDIANTES CON TGD

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Sesión maxistral	7	10	17
Titoría en grupo	4	20	24
Estudo de casos/análises de situacións	7	20	27
Outros	4	4.5	8.5
Resolución de problemas e/ou exercicios	3	0	3
Traballos de aula	9	24	33
Cartafol/dossier	0	0	0
Traballos e proxectos	0	0	0

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Sesión maxistral	Exposición por parte dos docentes dos contidos sobre a materia, bases teóricas e/o directrices das actividades e traballos a desenvolver polos estudantes
Titoría en grupo	Entrevistas que o estudante mantén co profesorado da materia para o asesoramento/desenvolvemento das actividades/traballo da materia

Estudo de casos/análises de situacións	Actividades de aplicación dos coñecementos adquiridos á análise de casos concretos. Coñecemento e valoración dos sistemas de avaliación e intervención para alumnos/as con necesidades educativas especiais
Outros	Actividade de módulo
Resolución de problemas e/ou exercicios	Realización de actividades de tipo práctico
Traballos de aula	O estudante realiza actividades, exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesorado

Atención personalizada

	Descrición
Titoría en grupo	Resolución de dúbidas, tutorización e seguimento do traballo dos estudantes
Resolución de problemas e/ou exercicios	Resolución de dúbidas, tutorización e seguimento do traballo dos estudantes

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos de aula	Análise de casos concretos. Valoración actividades de aula. Coñecemento e valoración dos sistemas de avaliación e intervención para alumnos/as con necesidades educativas especiais. Confección de portafolios. Realización de actividades, exercicios ou proxectos na aula baixa as directrices e supervisión do profesorado	50
Outros	Actividade de módulo	10
Cartafol/dossier	Análise das actividades realizadas na materia, presentadas organizadamente	20
Traballos e proxectos	Realización de traballos realizados autonomamente, titorizados polos docentes	20

Outros comentarios e segunda convocatoria

As actividades non superadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas. O alumnado que por motivo xustifico non poda asistir a todas as sesións presenciais contará con actividades alternativas.

Bibliografía. Fontes de información

BIBLIOGRAFIA BÁSICA

À

Álvarez, L., González-Castro, P., Soler, E., González-Pienda, J.A. y Núñez, J.C. (Coord.) (2004). *À Aprender a atender (un enfoque aplicado)*. Madrid: CEPE.

American Psychiatric Association (2000). *Diagnostics and Statistics Manual of Mental Disorders: DSM-IV-TR*. Washington: American Psychiatric Association.

Bogdashina, O. (2007). *Percepción sensorial en el autismo y Síndrome de Asperger. Experiencias sensoriales diferentes, mundos perceptivos diferentes*. Ávila: Autismo Ávila.

Frith, U. (2004). *Autismo. Hacia una explicación del enigma*. Madrid: Alianza Editorial.

Galve, J. L. e Ayala, C. L. (2001). *Evaluación e informes psicopedagógicos*. Madrid: CEPE.

Iglesias Cortizas, M. J. (2006). *Diagnóstico escolar. Teorías, ámbitos y técnicas*. Madrid: Pearson.

Moreno, I. (2007). *Hiperactividad infantil: guía de actuación*. Madrid: Pirámide.

Ojea, M. (2008). *Síndrome de Asperger en la Universidad: percepción y construcción del conocimiento*. Alicante: ECU.

Orjales, I. (2006). *Déficit de atención con hiperactividad: manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.

Riart, J. (2007). *Manual de tutoría y orientación en la diversidad*. Madrid: Pirámide.

Rodríguez Rodríguez, J. L. (2007). *Manual de Modelos de Orietnación e Intervención Psicopedagógica en Galicia*. Santiago de Compostela: Tórculo Edicións.

Â

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTARIA

Base de datos ERIC.

Base de datos CURRENT CONTENTS.

Servizos de emeroteca: ABSTRACTS.

Webs de internet: AUTISMO; <http://www.revneurol.com>,

Catálogos comerciais de materiais de avaliación e intervención psicopedagógica.

Brown, T.E. (2006). *Trastorno por déficit de atención: una mente desenfocada en niño y adultos*. Barcelona: Masson.

Â Das, J.P., Deaño, M., García-Señorán, M. y Tellado, F. (2000). CAS un instrumento para la mejora cognitiva de atención a la diversidad. *Educación, Desarrollo y Diversidad*, 2, 83-107.

Deaño, M. (2005). *D.N.: CAS. Das-Naglieri Sistema de Evaluación Cognitiva (Adaptación española)*. Ourense: Gersam.

García, E. (1998). *Enfócate: programa de entrenamiento en focalización de la atención*. Bizkaia: Grupo ALBOR-COHS.

García, J. (1997). *Psicología de la atención*. Madrid: Síntesis.

García-Señorán, M.M, González, S.G. y Ramalho, J. (2007). PIHA (Programa de intervención en las habilidades atencionales). En M. Deaño (Ed.), *La función de apoyo educativo inclusivo para afrontar las dificultades en el aprendizaje* (pp. 59-74). Ourense: Asociación Española de Educación Especial. ISBN: 978-84-611-5963-5.

Gargallo, B. (1999). PIAAR-R: Programa de intervención educativa para aumentar la atención y la reflexividad. Madrid: TEA.

Gilliam, J. E. (1995). *GARS. Gilliam Autism Rating Scale*. Austin: Texas, Proe-ed.

Gilliam, J. E. (1995). *Gilliam Autism Rating Scale*. Austin: Texas: Por-ed.

Gortázar, P. (1993). Implicaciones de enseñanza natural del lenguaje en la intervención de personas con autismo. En R. Canal, M. Crespo, Y. Pérez, T. Sanz y M. A. Verdugo (comps.), *el autismo 50 años después de Kanner* (pp. 205-214). Salamanca: Amarú.

Happé, F. (1994). *Introducción al autismo*. Madrid: Alianza editorial.

Kalandraka & Bata (2004a). *El conejo blanco*. Pontevedra: Kalandraka.

Kalandraka & Bata (2004b). *La ratita presumida*. Pontevedra: Kalandraka.

Martín, P. (2004). *El Síndrome de Asperger ¿excentricidad o discapacidad social?* Madrid: Alinaza.

Martos, J. (2000). Ángel Rivière: maestro y compañero en el camino que las personas con autismo han seguido en nuestro país. *Revista de Educación Especial*, 28, 9- 26.

Miranda-Casas, A., Amado, L. y Jarque, S. (2001). *Trastornos por déficit de atención con hiperactividad: una guía práctica*. Málaga: Ediciones Aljibe.

Ojea, M. (2004). *El espectro autista. Intervención psicoeducativa*. Málaga: Aljibe.

Ojea, M. (2005). *Trastornos generalizados del desarrollo: orientación educativa y atención en la diversidad*. Santiago de Compostela: Tórculo.

Ojea, M., e outros (2007). *AUTISMO. Entender, leer y hablar*. Málaga: Aljibe.

Organización Mundial de la Salud (1992). *CIE - 10. Décima revisión de la clasificación internacional de las enfermedades*. Madrid: Medidor.

Rivière, A. e Martos, J. (2001) (comps.). *El tratamiento del autismo. Nuevas perspectivas*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, APNA.

Rivière, A., & Martos, J. (eds.) (1998). *El tratamiento del autismo. Nuevas perspectivas*. Madrid: APNA- IMSERSO.

Schaefer, B.; Musil, A., & Kollinzas, G. (1980). *Total communication*. Illinois: Research Press.

Schopler, E., & Reichler, R. J. (1971). Problems in the devopmental assessment of psychotic children. *EMI Congress Series*,

274, 1307- 1311.

Schopler, E., & Reichler, R. J. (1979). *Individualized assessment and treatment for autistic and developmentally disabled children: Psychoeducational profile* (vol. 1). Baltimore: University Park Press.

Sobrado, L. y Ocampo. C. (2000). *Evaluación psicopedagógica y orientación educativa. (3ª. Ed.)* Barcelona: Estel.

Stake, R. (1998). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata.

Tejedor-Tejedor, F.J., González-González, S.G. y García-Señorán, M.M. (2008). Estrategias atencionales y rendimiento académico en estudiantes de secundaria. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 40 (1) 123-132.

Vallés, A. (2006). *Alumnos con inatención, impulsividad e hiperactividad: intervención multimodal*. Madrid: EOS.

Watson, L. R. (1989). *TEACCH. Teaching spontaneous communication to autistic and developmentally handicapped children*. New York: Irvington.

Recomendaciones

DATOS IDENTIFICATIVOS**Prácticum**

Materia	Prácticum			
Código	O05M138V01204			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria en Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	12	OB	1	2c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Psicoloxía evolutiva e comunicación			
Coordinador/a	García Señorán, María del Mar			
Profesorado	García Señorán, María del Mar			
Correo-e	msenoran@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	Esta materia ten carácter obrigatorio. O seu propósito xeral e que o alumnado se poña en contacto directo con servizos e institucións que traballen con colectivos relacionados coa temática do máster			

Competencias de titulación

Código				
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras			
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador			
A5	Elaborar materiais específicos para traballar coa diversidade, valorando, na medida das posibilidades, a súa aplicación na práctica			
A6	Coñecer a lexislación básica referida á diversidade nos contextos educativos e socio-educativos, analizando a súa implicación no exercicio profesional			
A7	Identificar os servizos de apoio escolares e socio-comunitarios que poden ser de utilidade no ámbito da diversidade			
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado			
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade			
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.			
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios			
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade			
B5	Favorecer o traballo cooperativo, asumindo responsabilidades e aceptando a disparidade de opinións			

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
Adquirir unha formación práctica de carácter multidisciplinar en contextos profesionais reais, con énfase nos aspectos relacionados coa diversidade en xeral ou con algunha das diversidades contempladas nos módulos específicos do máster	saber	A2
Establecer un contacto directo con experiencias profesionais innovadoras relacionadas coa diversidade, analizando as posibilidades de ser transferidas a outros contextos laborais emerxentes	saber facer Saber estar / ser	A3 A13 B5
Favorecer a adquisición de destrezas relacionadas co deseño e posta en práctica de programas de intervención, sendo conscientes das implicacións éticas derivadas das decisións profesionais	saber facer Saber estar / ser	A2 A5

Coñecer a estrutura e finalidades dos servizos ou institucións nos que se realicen as prácticas, así como analizar a documentación básica na que se sustente a actividade do servizo ou institución, tanto informes, programas como marco legislativo, fixándose especialmente no relativo á diversidade	saber saber facer	A6 A7
Desenvolver actividades de observación sistemática das actuacións dos profesionais e colaborar cos profesionais da institución ou servizo no que eles consideren pertinente	saber facer Saber estar / ser	A3 A8
Deseñar e, se é posible, poñer en práctica algunha proposta de intervención específica de inclusión e normalización da diversidade	saber facer	A2 B2
Deseñar un perfil profesional que inclúa actuacións relacionadas coa diversidade, perfís relacionados especialmente con novos xacementos de emprego	saber facer	A3 A7
Utilizar as novas tecnoloxías da información e a comunicación adaptadas ao contexto laboral do practicum	saber facer	B1
Adquirir habilidades de comunicación e traballo colaborativo con profesionais de diferente formación e responsabilidades	saber facer	B5
Adquirir condutas de respecto e axuda, en especial cara aquelas persoas ou colectivos que estean en risco de exclusión social ou de marxinação	Saber estar / ser	B3
Ser capaz de elaborar unha memoria que reflicta as aprendizaxes máis importantes adquiridas no practicum, seguindo a estrutura recomendada polo titor ou titora do máster	saber facer	A8

Contidos

Tema	
As prácticas externas como instrumento de desenvolvemento de profesionais en formación e noveles	Propósitos formativos do Practicum A transición da teoría á práctica Importancia da adquisición de coñecementos prácticos
As institucións e servizos que se ofrecen no Practicum	Institucións, servizos e atención a colectivos Perfís profesionais instalados e emerxentes

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Prácticas externas	120	150	270
Titoría en grupo	30	0	30

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Prácticas externas	O estudante desenvolve as actividades nun contexto relacionado co exercicio dunha profesión
Titoría en grupo	Asesoramento realizado tanto con anterioridade ao comezo das prácticas como durante a súa realización. A titorización ademais de se realizar en grupo, tamén se ofrecerá individualmente

Atención personalizada

	Descrición
Titoría en grupo	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.
Prácticas externas	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e na propia aula de 20 a 22 hs. os xoves e venres. Os estudantes tamén poderán usar as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Titoría en grupo	Seguimento da titora ou titor do mestrado do labor desenvolvido no practicum	10
Prácticas externas	(1) Informe da titora ou titor externo (ata o 50%) (2) Valoración, por parte da titora ou titor académico, da memoria de prácticas no que se describan as actividades realizadas no practicum e a valoración persoal dende unha óptica profesional sobre a experiencia nas prácticas (ata 40%)	90

Outros comentarios e segunda convocatoria

O Practicum nas institucións ten unha duración de 120 horas. Cada estudante terá unha titora ou titor tanto no mestrado

como na institución de prácticas. Daráselle ao alumnado a información e documentación necesaria.

A memoria terá unha extensión máxima de 10 folios.

As actividades non superadas/realizadas na 1ª convocatoria poderán ser recuperadas na convocatoria de xullo, manténdose as puntuacións previamente conseguidas

Bibliografía. Fontes de información

Os recursos documentais e bibliográficos estarán relacionados coas actividades ou servizos nos que o estudante realice o Practicum

Recomendacións

Outros comentarios

- As horas de prácticas nas institucións ou servizos son 120

-Documentación básica que se entrega ao estudante:

o Ficha de avaliación

o Ficha de sinaturas

o Impreso de solicitude de certificado de titor/a do practicum

-Estructura básica da memoria:

o Introducción

o Contextualización

o Actividades realizadas no practicum

o Valoración do practicum

o Anexos

DATOS IDENTIFICATIVOS**Traballo Fin de Máster**

Materia	Traballo Fin de Máster			
Código	O05M138V01205			
Titulación	Máster Universitario en Intervención Multidisciplinaria na Diversidade en Contextos Educativos			
Descriptor	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	12	OB	1	2c
Idioma	Castelán Galego			
Departamento	Didácticas especiais			
Coordinador/a	Díaz Pereira, María del Pino			
Profesorado	Díaz Pereira, María del Pino			
Correo-e	pinod@uvigo.es			
Web				
Descrición xeral	O Traballo fin de Máster é unha materia obrigatoria que pretende que o alumnado adquira a competencia básica de elaboración dun estudio que reflecta algunha das temáticas do máster, a través da elaboración de programas, a avaliación de posta en práctica de programas, ou a realización de estudos de caso			

Competencias de titulación

Código			
A1	Comprender os principios básicos dos grandes ámbitos da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar, sendo capaz de describir e comparar as diferentes correntes teóricas dominantes en cada ámbito da diversidade dende unha perspectiva multidisciplinar		
A2	Adquirir habilidades básicas de deseño, aplicación e avaliación de propostas de intervención dirixidas a traballar coa diversidade, valorando especialmente as aportacións innovadoras		
A3	Ser capaz de analizar prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, detectando puntos fortes e débiles, con especial énfase nas de carácter innovador		
A4	Realizar estudos sistemáticos, sobre todo os que impliquen avances de prácticas educativas, sendo capaz de difundilos con claridade a diverso tipos de audiencias.		
A8	Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe relacionado con algún dos módulos do mestrado		
A13	Promover unha actitude positiva cara as ideas e as prácticas educativas innovadoras relacionadas coa diversidade		
B1	Utilizar as novas tecnoloxías en diferentes contextos: formativos, de investigación, de aplicación profesional, para difundir e compartir ideas, etc.		
B2	Dominar diferentes estratexias metodolóxicas co propósito de mellorar as condutas profesionais e facilitar a aprendizaxe autónoma, a través do emprego de recursos como os contratos de aprendizaxe, a aprendizaxe baseada en problemas ou o uso de portafolios		
B3	Adquirir condutas de respecto e de axuda. Ser sensibles a todo tipo de diversidade		
B4	Adquirir as habilidades básicas para o debate e a exposición de ideas fundamentadas		

Competencias de materia

Competencias de materia	Tipoloxía	Competencias
- Adquirir instrumentos conceptuais e metodolóxicos que faciliten a análise e reflexión sobre as prácticas profesionais relacionadas co tratamento da diversidade, en especial de aquelas que posúan un alto grao de innovación	saber saber facer Saber estar / ser	A1 A3 B2
- Planificar e organizar traballos tutelados, sendo capaz de buscar e analizar información procedente de diferentes fontes, obter e analizar datos e elaborar con corrección un informe	saber facer	A2 A8 B2 B3
- Realizar estudos sistemáticos, sobre todo os que impliquen melloras de prácticas educativas relacionadas coa diversidade	saber facer	A4 A13 B4

Contidos

Tema

Contidos relacionados con algún dos módulos do máster. O tema do TFM poderá estar relacionado con algún problema identificado no contexto institucional no que foi realizado o Practicum. Neste sentido, a utilidade do traballo será un criterio a considerar na avaliación do TFM.

O enfoque desde o que se aborda o problema pode ser diverso e ter diferentes obxectivos; por exemplo:

- Avaliación dalgún aspecto profesional do Servizo ou Institución onde se realizaron as prácticas.
- Deseño dun programa de intervención, suficientemente detallado como para poder ser aplicado. Deberá ter en conta a perspectiva da diversidade abordada no Máster.
- Aplicación e avaliación dun programa de intervención.
- Estudo de casos

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Traballos tutelados	20	280	300

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Traballos tutelados	Elaboración e presentación por escrito e defensa oral dun traballo relacionado coas competencias e temáticas xenéricas do máster

Atención personalizada

	Descrición
Traballos tutelados	A atención ao alumnado realizarase a través de diversas vías: a través da plataforma Tema, por correo electrónico, telefonicamente, e as horas de titoría que ten o profesorado no seu gabinete.

Avaliación

	Descrición	Cualificación
Traballos tutelados	Valorarase na elaboración do TFM que se siga a estrutura recomendada para cada tipo de traballo (elaboración de programas, estudos de caso, perfil de usuarios ou avaliación de programas), así como os criterios de calidade que se lle entregarán ao alumnado. Ademais dos criterios mencionados, terase en conta a calidade da defensa oral do TFM.	100

Outros comentarios e segunda convocatoria

A avaliación do TFM realizarase en primeira instancia polo titor académico, que dará "o seu visto e praxe" (APTO-NON APTO), para proceder á súa defensa pública oral ante un tribunal constituído por tres profesores/as do Máster. O tribunal emitirá unha puntuación final entre 5-10 puntos. Os alumnos solicitarán na Secretaría do Máster a presentación e avaliación do TFG co visto e praxe do seu respectivo titor académico. A solicitude de presentación, dirixida á Comisión Académica, deberá ir acompañada da versión escrita do TFG por cuadruplicado.

Os criterios de avaliación serán dados a coñecer ao alumnado ao comezo de curso.

Bibliografía. Fontes de información

As fontes bibliográficas estarán relacionadas co Traballo Fin de Mestrado.

Recomendacións**Outros comentarios**

NORMAS BÁSICAS DE PRESENTACIÓN

A presentación do TFM constitúe un aspecto dunha gran importancia para a comunicación do que se desexa expresar. Recoméndase:

- Extensión do documento: entre 50-100 páxinas
 - Papel e tamaño: O traballo débese presentar en papel branco, liso e de tamaño A4
 - Tipo de Letra: Letra tipo Garamond (corpo 14) ou Times New Roman (corpo 12), a cal pode reducir o seu tamaño nos anexos, ilustracións e táboas. Os títulos ou epígrafes deben ir no mesmo tamaño e em negriña.
 - Espazos: Interliñado de 1,5. Pódese usar espazo simple nos seguintes casos: notas e citas textuais; referencias bibliográficas; índice de ilustracións e táboas; anexos. Utilizarase espazo dobre logo dos títulos ou seccións.
 - Numeración: Utilizaranse dous tipos de numeración
 - Números romanos en minúsculas (i, ii, iii, etc.) para as páxinas preliminares, comezando pola páxina da portada, que non se numera pero se considera, e normalmente colocados no centro da marxe inferior de cada páxina sen ningún outro carácter adicional.
 - Números arábigos para o texto do traballo, comezando desde a introdución ou desde o primeiro capítulo se non hai introdución. Se se presenta en máis dun volume, a paxinación é consecutiva, colocando o número sen ningún outro carácter adicional.
- As páxinas nas que aparecen cadros e gráficos tamén deben numerarse, e a súa disposición, vertical ou horizontal, non alterará a posición do número de páxina.
-